

ÇALIŞMA ORTAMI

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

Sayı: 67 Mart - Nisan 2003

İki Ayda Bir Çıkar

- İş Sağlığına İlişkin Yapılan Çalışmalarda İş Tarihçelerinin Geçerliliği Üzerine Bir İnceleme
 - İşyerinde Sağlık - Güvenlik - Çevre Çıkmazları – 1
 - Elektriğin Güvenli Kullanımı
 - Bir Zehirli Kimyasalın Öyküsü
 - Kırım'da Çalışma Yaşamında Çocuklar
 - 63. Kuruluş Yılında Köy Enstitüleri Temelinde Bir Öneri
- Yeni Çağın Bilgi Teknolojileri ve Gönüllü Örgütler Üzerindeki Etkileri: New York ve İngiltere'de Yapılan İki Araştırmadan Özetler
 - Yangın İhbarı
 - Batık Geminin Somunu
 - Dezavantajlı Gruplar ve Sağlık
 - Teşekkürler / Sizi de Bekliyoruz
- 1. Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışması Sonuçlandı
 - İki Dakika Düşün

İÇİNDEKİLER

- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**

İş Sağlığına İlişkin Yapılan Çalışmalarda İş Tarihçelerinin Geçerliliği Üzerine Bir İnceleme

.....Şenay GÖKBAYRAK

- **DAMLA**

İşyerinde Sağlık - Güvenlik - Çevre Çıkmazları -1

.....A. Gürhan FİŞEK

- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**

Elektriğin Güvenli Kullanımı

.....Mustafa TAŞYÜREK

- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**

Bir Zehirli Kimyasalın Öyküsü

.....İsmail TOPUZOĞLU

- **ÇOCUK EMEĞİ**

Kırım'da Çalışma Yaşamında Çocuklar

.....Uriye MUSTAFAYEVA

- **TOPLUM**

63. Kuruluş Yılında Köy Enstitüleri Temelinde Bir Öneri

..... Feyzullah ERTUĞRUL

- **TOPLUM**

Yeni Çağın Bilgi Teknolojileri ve Gönüllü Örgütler Üzerindeki Etkileri: New York ve İngiltere'de Yapılan

İki Araştırmadan Özetler

.....Yay. Haz.: Erdem İLGİ AKTER

- **YAŞAM**

Yangın İhbarı

..... Cihat UYSAL

- **TOPLUM**

Batık Geminin Somunu

.....Erdoğan BOZBAY

- **SOSYAL POLİTİKA**

Dezavantajlı Gruplar ve Sağlık

..... Şenay GÖKBAYRAK

- **VAKIF HABERLERİ**

Teşekkürler / Sizi de Bekliyoruz

1. Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışması Sonuçlandı

- **BULMACA**

İki Dakika Düşün

.....Mustafa TAŞYÜREK

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

İş Sağlığına İlişkin Yapılan Çalışmalarda İş Tarihçelerinin Geçerliliği Üzerine Bir İnceleme

Şenay GÖKBAYRAK*

İşçi sağlığına ilişkin yapılan çalışmalarda, doğru bilginin kaynağına genellikle ulaşmak güç olduğundan, geçerliliği değerlendirmek zordur. Bu anlamda şirket kayıtları bazen yetersiz bazen de ulaşılamaz nitelikte olabilmektedir. Bu zorluk, işçinin çalışma yaşamı boyunca birden fazla iş yerinde çalışması durumunda daha fazla karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle işçi sağlığı ve güvenliği alanında mesleki risk ve hastalıkların belirlenmesinde, işçiler ile yapılan görüşmelerde, işçilerin kendi ağızlarından anlattıkları iş tarihçeleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu iş tarihçelerinin geçerlilik derecesi ise bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bourbonnais ve arkadaşları, gemi üreten bir fabrikada yaptıkları araştırmada bu geçerliliğin düzeyini saptamaya çalışmışlardır. Gemi üretim fabrikasının seçilmesinin nedeni, işçilerin çalışma yaşamı boyunca fabrika içinde yüksek akışkanlığa (iş değiştirme hızı) sahip olması nedeniyle, yönetimin işçilerin kayıtlarını düzenli tutması olarak belirtilmektedir. Araştırma sırasında 100 erkek işçi ile, işçilerin evlerinde buluşularak işçilerin bireysel özellik ve iş tarihçeleri hakkında bilgi alınmış, daha sonra bu bilgiler şirket kayıtları ile karşılaştırmıştır. Deneklerin ise, verdikleri bilgilerin şirket kayıtları ile karşılaştırılacağından haberleri yoktur. Verilerin geçerliliği, yaş, eğitim, çalışma yaşamları boyunca yaptıkları işlerin sayısı, istihdam süresi gibi değişkenler ışığında analiz edilmiştir.

Tüm işçiler, işlerin çeşidi, asıl olarak yaptıkları işlerin başlangıç ve bitiş tarihi hakkında bilgi vermiştir. Yapılan işin unvanı için geçerli yanıt sayısı %89, başlangıç tarihi için ise %62'dir. İşin unvanını doğru olarak tanımlayanlar daha çok yaşlı işçilerdir ve uzun süredir bu işte çalışmaktadırlar, işe başlama tarihinin doğru olarak bildirenler ise, daha genç, eğitim düzeyi yüksek ve kısa süredir bu işte çalışan işçilerden oluşmaktadır. Hem unvan hem işe başlangıç tarihleri hakkında verilen bilgilerin geçerliliğinin, yapılan işin sayısı arttıkça azaldığı gözlenmiştir. Eğitim düzeyi ile verilen bilgilerin geçerliliği doğru orantılı bir ilişki sergilemektedir. Ancak eğitimin, işin unvanı hakkındaki bilgilerin geçerliliği üzerine bir etkisi olmadığı da ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, yaş ve istihdam süresinin verilerin geçerliliği üzerinde istatistiki anlamda önemli bir etkisi olmadığı, geçen zamanın işin unvanı hakkındaki bilginin geçerliliği ile doğru, başlangıç tarihine ilişkin verinin geçerliliği ile ters orantılı bir ilişki sergilediği saptanmıştır.

İş tarihçelerinin geçerliliğine ilişkin yapılan bir diğer araştırmada, 50 işçi ve işverenleri görülmüştür. Bu çalışmada her iki grubun işe ilişkin görevler için verdikleri yanıtların %90'ı, iş unvanı için verilen yanıtların %76'sı, istihdam süresine ilişkin yanıtların ise %71'inin uyumlu olduğu, işçilerin çalıştıkları temel işler için verilen yanıtların geçerlilik oranının çok daha yüksek olduğu saptanmıştır. Montreal'de 13 yıllık çalışma süresi ile sınırlı ve emeklilik planlarının katkıları referans alınarak, 297 emekli işçi yapılan bir başka çalışmada ise, işverenlerin isimlerine ilişkin verilen yanıtlarda %82 uyum oranı saptanmıştır, iki ya da daha fazla iş değiştiren işçilerde yanıtların uyum oranı artarken, yaş, eğitim ve gelirin geçerlilik oranları üzerinde önemli bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra yaşanan olayların kişisel ve sosyal önemini hatırlamada oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir.

İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yapılan çalışmalarda, işçilerin iş tarihçeleri tartışmasız bir öneme sahip olmakla birlikte, geçerliliğe ilişkin sorular da şüphesiz önemlidir. Bu noktada, verilerin işçilerin yanı sıra, şirket, sendika kayıtları ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi daha güvenilir bilgi elde edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, işçilerin geçirdikleri kazalar ya da hastalıkların kayıtlarının düzenli olarak tutulması da çalışmalarda

önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, kayıt ve istatistik verilerin öneminin kavranılmış olması ve bu yönde gelişkin sistemlerin oluşturulması ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynak:

Bourbonnais, R vd. "Validity of self-reported work history", British Journal Of Industrial Medicine, Vol:45, No: 1, 1988, p:29-32..

* **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi**
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

DAMLA

İşyerinde Sağlık - Güvenlik - Çevre Çıkmazları -1

A. Gürhan FİŞEK*

(agf at fisek nokta org nokta tr)

Herkes iyi niyetli, herkes çalışkan ve herkes bilgili olsa bile, işyerinde sağlık güvenlik çevre konusunda çıkmazlarla karşılaşılacaktır.

"Sıfır risk", "sıfır kaza" kim istemez ki?! Herkes iyi niyetli, herkes çalışkan ve herkes bilgili olsa bile, bunu yakalamak hemen hemen olanaksız. Ama bu hedefe doğru koşmayı, uğraş vermeyi engellememeli. Çıkmazları gördükçe aşmaya çalışacağız; aştıkça karşımıza yeni engeller çıkacak ve bu kez onları aşmak için çaba göstereceğiz.

Bu konudaki en temel çıkmaz, işyerlerinin **"sağlık-güvenlik-çevre destek hizmet sistemi"** eksikliğidir. Her işyerinin sağlık ve güvenlik konularında, bilinçli ve teknik araç-gereçle donanmış destek hizmetlerine gereksinmesi vardır. Bunu yasalarımız da öngörmektedir; bilimin ulaştığı birikim de bunu gerekli saymaktadır. Koruyucu sağlık yaklaşımını öne çıkaran **"sağlık-güvenlik-çevre"** (SEÇ) konusunda, işyerlerine sunulacak teknik destek programı, işçiler henüz sağlık sorunlarını hissetmeye başlamadan önce **"mesleksel etkilenmeyi"** saptanabilir ve önlem alma olanağı yakalanabilir.

"Mesleksel etkilenme" belirtilerinin ortaya çıkmadığı **"erken dönem"**de teknik destek programı çok önemlidir. Bunun başlıca üç aracı vardır:

1. Çevresel ölçümler ve eşik sınır değerler
2. Biyolojik ölçümler
3. Periyodik sağlık kontrolleri

Çevresel ölçümler için belirlenmiş yöntemler ve sonuçlarının değerlendirilebilmesi için de uluslararası standartlar vardır. Sözgelimi, tehlikeli ve zararlı maddelerin insan vücudu için zararlı olmaya başladığı hava konsantrasyonlarını gösteren **"eşik sınır değerler"** (örneğin TLV, MAK, TWA vb) listeler halinde yayınlanmaktadır. Bizim mevzuatımızda da **"Parlayıcı Patlayıcı Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerleri ve İşler Hakkında Tüzük"**e ekli olarak kabul edilmiştir. Ancak bu listelerin bilimsel ve teknik gelişmelerin ışığında sürekli güncellenmesi ve izlenmesi gereklidir.

Ülkemizde bu alanda bir çıkmaz vardır. Yukarıda belirttiğimiz Tüzük 1974 yılında yürürlüğe girmiş; o tarihten beri ekli listedeki sınır değerler hiç değiştirilmemiştir. Buna karşın, aradan geçen yaklaşık 20 yıl içerisinde, bir çok ülkede bir çok kez değiştirilmiş ve bizdeki değerlerin artık insan sağlığını korumadığı benimsenmiştir. Diğer bir deyimle, bugün, bir işveren, bizim mevzuatımızdaki sınır değerlere güvenerek işyerindeki tehlikeli-zararlı madde düzeyini kontrol etse, kanuna aykırı bir uygulama yapmış olmayacak; ama yine de işçileri meslek hastalıklarına tutulacak.

Çevresel ölçümlerle ilgili çıkmaz bununla da bitmemektedir. Sözü edilen sınır değer listeleri insanlar için bir tehlike oluşturmamaktadır. Çünkü zaten ölçülmemektedir. Ülkemizde, işyerlerine kadar uzanan **"sağlık-güvenlik-çevre destek hizmeti"** yaygınlık kazanmamıştır, işyerinde hava değerlerini düzenli izleyen sürekli ölçüm (monitoring) sistemleri de çok az işyerinde vardır.

Bir başka çıkmaz, biyolojik ölçümlerin süreklilik kazanmamış olmasıdır. Tüzüklerimiz, işçilerin periyodik sağlık kontrollerinde ve gerekli görüldüğünde, mesleki etkilenmelerin kanıtlanabilmesi için kişi düzeyinde ölçümler yapılmasını zorunlu görmektedir. Sözgelimi, çalışmalarında bir ağır metal olan kurşundan etkilenen işçilerin üç ayda bir kan kurşun düzeylerinin ölçülmesi gerekmektedir. Bunu diğer ağır metaller, çözücüler ve gazlarla çalışanlar için de ayrı ayrı söyleyebiliriz.

Öte yandan gürültülü işlerde çalışanlar için, işitme testleri (odyografi); tozlu-dumanlı işlerde çalışanlar için 6 ayda bir 35x35 boyutlu akciğer filmlerinin çekilmesi zorunludur. Maske kullanması gereken işçilerin akciğer fonksiyonlarının değerlendirilmesi de, başarı için zorunludur.

Biyolojik ölçümler ve diğer tıbbi incelemeler ile ilgili çıkmaz burada bitmemektedir. Sözü edilen ölçümlere

anlam kazandıracak olan sağlık muayeneleridir. Ülkemizde işyerlerinin büyük bir bölümünde işyeri hekimliği hizmetlerinin koruyucu hekimlik ağırlıklı yürümediği; işyerlerinin %95'den fazlasını oluşturan küçük işyerlerinde ise periyodik muayenelerin hemen hemen hiç yapılmadığını düşünürsek, tüm bu incelemeler temelsiz kalır.

Gerek çevresel ve gerekse biyolojik ölçümler, mutlaka bir hekim tarafından yapılan periyodik sağlık kontrolünün uzantısı olarak yaptırılmalıdır. Çünkü tüm bu incelemeler, bir yönüyle bir belge ve bir yönüyle de hekimin değerlendirmesini tam yapabilmesi için bir kılavuzdur. Periyodik muayene olmadan yani yorumlanmadan anlam kazanmazlar. Demekki, muayenelerin olmayışı, eğer düzenli yapılmış bile olsalardı biyolojik ölçümlerin ve diğer tıbbi incelemelerin sonuçlarının boşta kalmasına yol açacaktı, işte bu da ülkemizde SEÇ çıkmazlarından biridir.

SEÇ çıkmazları bunlarla bitmiyor. Bu çıkmazları aşmak için çok çalışmak gerek çok.

*** Prof. Dr. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Öğr. Üyesi**
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni

İŞSAĞLIĞI GÜVENLİĞİ ELEKTRİĞİN GÜVENLİ KULLANIMI

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek at fisek nokta org nokta tr)

Elektrik en önemli enerji kaynaklarımızdan biridir. Karanlıkları aydınlatmada, ev ve iş yerlerimizi ısıtma ve serinletmede, birçok çeşit makineyi çalıştırabilmek için motorların döndürülmesi gibi yüzlerce şeyi yapmada ona bağımlıyız.

Elektrik yaptığı bütün iyi şeylere karşın tehlikelide olabilmekte, hatta insanların ölümüne neden olabilmektedir.

A.B.D.'de yapılan araştırmalar kusurlu elektrik teli veya teçhizatının, her yıl yarım milyondan fazla elektriksel nedenli yangın başlangıcına, buna bağlı milyonlarca dolarlık mal-mülk hasarına ve çok sayıda insanın ölümüne neden olduğunu göstermektedir. Yine bu ülkede her yıl yaklaşık 1100 kişi elektrik şoklarından ölmektedir.

SSK 1999 İstatistik Yıllığına baktığımızda; 1999 yılı içinde Toplam 77 955 iş kazası olmuş, bunlardan 3 407'si sürekli iş göremezlikle, 1333' ü de ölümle sonuçlanmıştır. Bu iş kazaları 85 faaliyet grubunda incelenmiş, ""Elektrik, Havagazı, Buharlı Isıtma" faaliyet grubunda 618 iş kazası olmuş, bunlardan 16' sı ölümle sonuçlanırken 27' si de sürekli iş görmezlikle sonuçlanmıştır. Ged kalan 84 faaliyet grubunda da belki de yüzlerce elektriksel nedenli kaza vardır.

Bazı insanlar 110 volt' luk elektriğin şok tehlikesi / riski yaratmayacağını sanmaktadır. Bu inanış doğru değildir. 42 Volt' tan yukarısı daima risklidir.

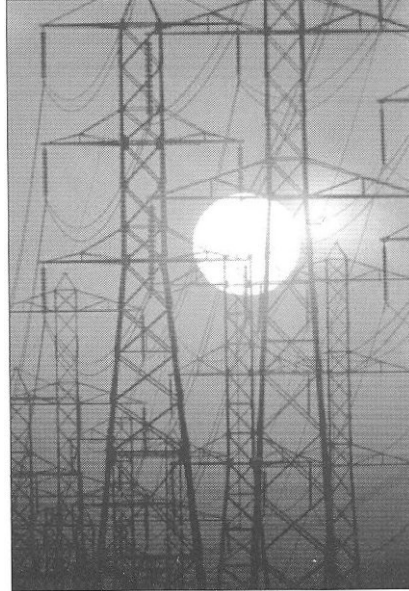
Elektrik akımı (bir tel veya diğer bazı iletkenler aracılığıyla) en az dirençli yolu tercih ederek bir yerden başka bir yere taşınır / geçer. Eğer vücudunuz bu yolu sağlarsa, bir elektrik şokuna maruz kalabilirsiniz.

Bazı şeylerin ters gitmesi durumunda - örneğin izolasyon yıpranıp bozulduğunda- yüksek gerilimli akım taşıyan tele veya metale dokunduğunuzda (eğer toprakla veya topraklanmış bir şeyle temastaysanız) elektrik devresinin bir parçası durumuna gelebilirsiniz. Diğer bir deyişle, akım toprağa gitmek için en kolay yolu arar, sizden geçerek de bunu bulur.

Bir kusurlu elektrik teli / kablosu veya teçhizatı kullanırken, belki ilk defa küçük bir karıncalanma - sarsıntı hissedebilirsiniz. Fakat bu gelecek sefere sizi (yere) çarpabilir, hatta öldürebilir de. Niçin ?

Vücudunuzun farklı bölgelerinden ne kadar elektrik geçebileceğine karar verebilmek için o andaki koşullara bakmak gerekir. Çünkü elleriniz (belki) terli, çorabınız ve ayakkabınız (beli) nemli a da nemli bir zemin üzerinde duruyor olabilirsiniz. Nemlilik vücudunuzdan daha fazla elektriğin geçmesine yol açar.

Diğer önemli bir faktör de akımın vücudunuzdan geçtiği yoldur. Eğer akım aynı elin bir parmağından girer diğer parmağından çıkarsa, en kötü olasılıkla parmağınız elektrik yanığına uğramıştır. Fakat, eğer bir elinizden girer diğer elinizden çıkarsa veya bir elden girer bir ayaktan çıkarsa, akım göğüsten geçecek ve çok ciddi sonuçlar yaratabilecektir.

Akımın küçük bir miktarı göğsünüzden geçerse, bu kalbinizi fibrilasyona (kalbin hızlı veya zayıf çarpması) sokabilir. Bu durum kalbin ritmik temposunu bozar ve yaşamı devam ettiren pompa fonksiyonunu engeller. Bu nedenle önceden alınabilecek birçok önlem vardır. Şoku önlemek için şu önlemleri izlemelisiniz; Birincisi, herhangi bir elektrikli teçhizatı onarmaya kalkışmayın. Elektrik işini bu konuda eğitilmiş ve deneyim kazanmış elektrikçiye bırakın.

İkincisi, elektrikli teçhizatı kullanmaya başlamadan önce ellerinizin ve ayaklarınızın kuru olduğundan emin

olun. Eğer nemli veya ıslak bir zeminde çalışma zorunluluğu doğarsa, bir topraklama hatası akım kesici kullanın. Eğer bu olanaksızsa, giydiğiniz ayakkabının yalıtkan olduğundan emin olmalısınız veya kuru tahtalar ya da bir paspas üzerinde durmalısınız.

Üçüncüsü, çeşitli cihazların veya lambaların enerji kablolarının fişini prize takmadan önce bu teçhizat veya lambayı kapatın, izolasyonunda hasar olup olmadığını, kablonun dolaşarak düğümlemediğini gözden geçirin. Kabloların duya / prize veya el aletlerine giriş yerlerinde yıpranma olup olmadığını kontrol ederek güvenli bir şekilde bağlandığından emin olun.

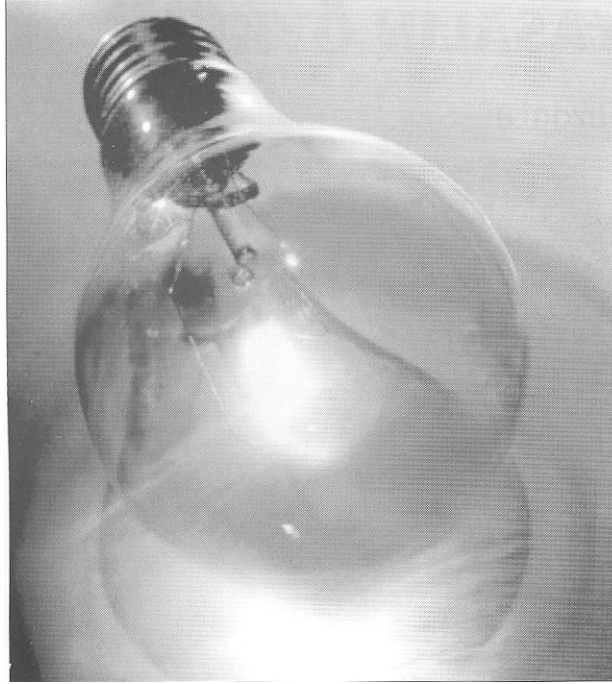
Dördüncüsü, kullanırken kordonun (kablunun) korunmuş olduğundan emin olun. Kabloyu karşıdan karşıya ana yollardan geçirmekten kaçının. Olabildiğince baş seviyesinden daha yukarıdan geçirin.

Beşincisi, eğer kullanırken elektrikli teçhizatın herhangi bir parçasında bir hata doğarsa, akımı kapatın ve hemen arızaya bildirin.

ELEKTRİK YANIKLARI

Elektrik yanıkları yüksek veya düşük voltajlı elektrikle temas sonucu olabilir. Normal ev akımı yeterince ciddi yanığa neden olabilecek güçtedir. Yüksek voltajlı olan yanıklar ise elektrik üreten veya yüksek voltajda elektrik kullanan fabrikalarda çalışanlarda veya bir yüksek gerilim hattıyla direk temas sonucu olabilir.

Elektrik yanıkları ile ilgili özellikle iki tehlike vardır. Bir, genellikle doku hasarının miktarı, ciltteki yaranın görüntüsüne bağlı olarak, umulandan çok daha fazladır. Ciltteki yanık yaralarının küçük olmasına rağmen daha derin dokularda şiddetli hasar olabilir, iki, yanıkla birlikte, "kazalının" durumunu daha komplike hale getirebilecek kalp durması olabilir. Elektrik enerjisi şiddetli doku hasarı yapabilir. Bir yanığa neden olabilmek için elektrik bir noktadan vücuda girip başka bir noktadan çıkmalıdır. Elektriğin vücuda girdiği ve çıktığı noktada her zaman birer yara (yanık) vardır. Giriş yarası oldukça küçük olabilir, ama çıkış yarası geniş ve derin olabilir. Yüksek voltajlı elektrik enerjisi kasları ve cildi ampütasyon gerektirecek ölçüde harap edebilir.

ELEKTRİK ŞOKU YARALANMALARI

Yüksek voltajlı bir elektrik akımından gelip vücuttan geçen enerji kalbin normal elektriksel ritmini bozup kalp durmasına yol açabilir. Ayrıca, elektrik şoku kırık ve çıkıkla sonuçlanabilecek kadar güçlü kas kontraksiyonlarına neden olabilir. Bundan başka elektrik şoku "kazalının" yere düşmesine ve başka yaralanmalarına neden olabilir.

Elektrik yaralanmalarının tedavisi, gerektiğinde "CPR" yapılması, tüm yanık yaralarının kuru, steril pansumanla örtülmesi ve olası kırıkların tespiti. Tüm elektrik yanıkları, hastanede daha ileri tedavi gerektiren, ciddi yaralanmalardır.

İşletme yetkilileri tarafından kesilmediği sürece herhangi kopmuş gerilim hattında elektrik olduğu varsayılmalıdır. Gerilim hatları 115-50 000 voltluk olabilirler. Telefon kablolarının voltajı çok düşüktür, ama yine de şok için yeterlidir.

Eğer elektrik kablosu bir arabanın üzerine düşmüşse ve arabada bir insan varsa, arabanın içinde kaldıkları sürece güvenlidirler. Arabanın lastikleri yalıtkan görevini göreceklerdir. Elektriğin akması için, elektrik kaynağından toprağa bir devrenin tamamlanması gerekir. Bu elektrik devresinin tamamlanmasını engelleyen maddeye yalıtkan denir. Örneğin lastik bir yalıtkan. Akımın kendinden akmasına izin veren maddeye ise iletken denir. Su ve çoğu metal iletken. Elektrik yanıkları, vücut veya onun bir bölümü elektrik kaynağı ile toprak arasındaki devreyi tamamlayınca olur.

Evdeki elektrik yanıklarının çoğu yanlış bağlanmış elektrik aletlerinden veya bunların dikkatsiz kullanılmasından olur. Küçük çocuklar elektrik kablosunu ağızlarına koyarak elektrik yangınına neden olurlar. Ev dışındaki elektrik yanıklarının çoğu kopmuş bir gerilim hattıyla kazayla temas sonucu veya kazı çalışması sırasında bir inşaat işçisinin kazayla hatta teması sonucu olur.

"Kazalıyı kurtarmaya çalışan", elektrik teli veya elektrikli bir aletle hala temasta olan birine yaklaşımadan önce elektrik kesilmelidir. Eğer üzerine elektrik kablosu düşmüş bir arabada insanlar varsa, "yetkili personel ya da kurum" tarafından elektrik kesilene kadar arabada kalmaları söylenmelidir. Çok nadir durumlarda bu duruma bir de yangın tehlikesi eklenir. Eğer yaşamları yangın nedeniyle tehlikede ise, yolculara araba ve yere aynı anda dokunmamaya dikkat ederek arabadan atlamaları söylenmelidir.

Kabloyu kazalıdan veya kazılıyı kablodan bir kuru, boyanmamış ağaç sırık veya tahta ile veya ilmiklenmiş kuru bir ipe veya diğer elektriği iletmeyen maddelerle uzaklaştırın. Ellerinizin kuru olduğundan ve kuru bir zemin üzerinde bulunduğunuzdan emin olun. Tıbbi yardım çağırın, kazalı nefes alamıyorsa suni teneffüse başlayın. Suni teneffüse kazalı normal nefes almaya başlayıncaya kadar veya kazalının öldüğü bir doktor tarafından söyleninceye kadar devam edin. Kazalı soluk alıp vermeye başladıktan sonra, düz bir yere sırt üstü yatırın, ayağının altına bir şeyler koyarak ayaklarının başından daha yukarıda olmasına dikkat edin. Sıkı elbiseleri gevşetin. Vücut ısısını /sıcaklığını korumak için üzerini örtün.

Sonuç olarak, elektrik kazaları ve yangınları önlenabilir. Elektriğin oluşturabileceği tehlikeleri öğrenin ve riskleri kontrol altında tutabilmek için gerekli olan güvenlik önlemlerini izleyin.

ELEKTRİKLİ EL ALETLERİYLE ÇALIŞMADA BAZI GÜVENLİK KURALLARI

- Kordonu yıpranmış el aletlerini veya zedelenmiş uzatma kordonlarını kullanmayın.
- Bir el aletini çalıştırmaya başlamadan önce ayar anahtarları gibi teçhizatı üzerinde bırakmayın.
- El aletleri ile çalışanlara şaka yapmayın ve dokunmayın.
- El aletlerini kullanmadan önce kontrol edin. İş yapmak için gittiğiniz yerde onarmaya kalkışmayın.
- El aletlerini zorlamayın. Dar; çeşitli kabloların , boruların vb. gibi çeşitli engellerin olduğu yerlerde daha dikkatli olun.
- Elektrikli el aletlerini nemli, ıslak durumda olan yerlerde kullanmayın, Yanıcı maddelerin bulunduğu yerlerde elektrikli el aletleri ile çalışırken daha dikkatli ve uyanık olun.
- El aletini, fişi prizde sokulu iken asla ayarlamaya çalışmayın. Ucunu veya ağzını değiştirmeye kalkışmayın.

* Kim. Müh.;

İş Sağlığı ve İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı;

Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi;

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ BİR ZEHİRLİ KİMYASALIN ÖYKÜSÜ

İsmail TOPUZOĞLU*

Kimyasal Bolluğu-Etkilenme Çağın Gereği

Yeni teknoloji gereği yaşadığımız ortamda, değişik amaçlarla, binlerce kimyasal madde kullanıldığı bilinmektedir.

Sanayide üretim sürecinde katı, sıvı, gaz olarak çok sayıda kimyasalla karşılaşma söz konusudur. Tarımda yaygın olarak kullanılan yapay gübre, pestisitler (böcek kırıcılar, mantarlar, mikroorganizma, kemiriciler savaşım araçları da) sık kullanılan kimyasallara örnek olarak gösterilebilir. Bu sektörlerde çalışanlar mesleki

uğraşmaları sırasında doğal olarak değişik kimyasallarla iç-içindedirler. Ayrıca, günlük yaşamda herkes kadın/erkek, çocuk/yetişkin doğrudan ya da dolaylı olarak kimyasallarla karşı karşıyadır. Evlerde kullanılan temizleyiciler, deterjanlar doğrudan kimyasal ile teması oluşturur. Tarımda kullanılan kimyasalların toprağa verilmesi ve bu tarla/bahçelerde üretilen besinlere taşınması sonucu tüketici tarafından yenmesiyle vücudumuza alınması, dolaylı olarak kimyasallara maruziyeti oluşturur. Benzer biçimde fabrikalarda/genel olarak işyerlerinde kullanılan kimyasallar-bunlarla bulaşmış kirli suların arıtılmadan çevredeki akar sulara, göllere, denizlere bırakılması ve sonuçta alıcı su kaynaklarının yeniden kullanımı;ya da bu kirli alıcı sularda yetişen sakıncalı kimyasalları organizmalarında biriktiren balıkların tüketimi-yoluyla insanlara ulaşmaktadır. Fabrika,konut, bacalarından çıkan dumanlar,motorlu araç egzozları içerdikleri zararlı kimyasallar yüzünden çevre havasını kirletmekte ve o civarda oturanlar kirli havayı solumak suretiyle sağlığa olumsuz etki yapan kimyasallara maruz kalabilmektedirler. Bundan başka çöplerin (katı atıkların) yerleşim yerlerinden uzaklaştırılması/yok edilmesinde açık araziye bırakılması,özel önlem alınmadan yakılmaları insanları sakıncalı kimyasal maruziyetlere bırakan diğer işlemlerdir.

Kozmetik (güzellik) malzemeleri, ev eşyası yapımında kullanılan malzemeler, boyalar da başka bir çeşit kimyasal maruziyet oluşturmaktadır.

Kimyasalların Bir Kısmı Sağlık Sakıncaları Yaratmaktadır:

Bir noktayı önemle vurgulamakta yarar var; günlük yaşantımızda karşılaştığımız kimyasalların tümü sağlık açısından sakıncalı değildir, kimyasalların bir bölümü sağlık tehlikesi yaratır. Sağlık tehlikesi hemen (akut) ya da sinisi-süreğen (kronik) zehirlenme biçiminde olabilir. Akut zehirlenme maddenin özelliğine göre üst solunum yollarında yanma, öksürük, bulantı, kusma, baygınlık, deride kızarma, kaşıntı vb. belirtilerle ortaya çıkar. Kronik zehirlenme kendini zehirli maddeye maruz kaldıktan aylar, yıllar sonra belli eder; gene

kimyasalın özelliğine göre kansızlık, akciğer, karaciğer, böbrek, sinir sistemi hastalıkları, değişik organlarda oluşabilen kanser türleri vb. hastalık tablosu biçiminde ortaya çıkar.

Aslında, fabrikalarda ve genel olarak işyerlerinde, mesleki uğraşı sırasında zehirli kimyasaldan kaynaklanan sağlık sakıncaları yüzyıllar boyu inceleme, araştırma konusu olmuş ve bunlar meslek hastalıkları/zehirlenmeleri başlığı altında, birçok ülkede, belli korunma, tedavi ve tazminat kurallarına bağlanmıştır. Öte yandan yeni keşfedilen kimyasallara, ya da şimdiye dek sağlık sakıncaları yeterince anlaşılammış kimyasallara, ilişkin inceleme araştırmalar da aralıksız sürdürülmektedir.

Örnek Bir Zehirli Kimyasal Etki Araştırması ve Çözüm:

Bu yazıda internetten aldığımız, güvenilirliğinden kuşku duyulmayan, bir olguyu kimyasallara karşı başarılı bir araştırma örneğini, okuyucularımıza sunmak istiyoruz. Zehirli etkiye karşı bilimsel yaklaşım .örgütsel, yönetsel özellikler kadar sosyal açıdan- halktan gelen tepkinin anlayışla karşılanması -sözünü ettiğimiz olguda dikkat çekicidir. Önemli saydığımız başka bir nokta, bu yabancı örnekten ülkemiz için çıkartılabilecek dersler bulunması.

Olay ABD'de geçmektedir. Krom bakır arsenat (KBA) sanayide işlenmiş ağaç malzemenin çürümesini önlemek üzere basınçla ürünlere uygulanmakta. Bu tür işlem görmüş ağacın açık hava işlerinde 1930 lar- dan, ev eşyaları için 1970'lerden bu yana pazarlanmak-ta olduğu bildirilmiştir. O arada çocuk oyun bahçelerinde oyun yerlerinin yapımında KBA ile işlem görmüş ağaç malzeme kullanıla gelmiştir. Bu ülkede Tüketici Ürünleri Güvenliği Kurumu (TÜGK) adı altında federal düzeyde, resmi bir Kurum yer almaktadır. Piyasaya sürülen tüm tüketici ürünlerinin sağlık bakımından sakıncalı olmalarını önleme ve gereğinde zararlı görülen malların yasaklanması veya belli koşullarda kullanımına izin verilmesi Kurumun yetkisine bırakılmıştır. Krom bakır arsenat'ın (KBA) içerdiği ve zehirli olduğu çok eski tarihlerden bu yana bilinen arsenik yüzünden inceleme araştırmaya alınması iki sivil toplum kuruluşu- Çevre Çalışma Grubu ve Sağlıklı Bina Yapım Grubu tarafından talep edilmiştir. Başvuru haziran 2001'de yapılmış Özellikle KBA'nın çocuk bahçelerindeki oyun düzeneklerinde kullanımına dikkat çekilerek, altı yaşından küçüklerin ellerini sık sık ağızlarına götürme alışkanlıkları ve bu suretle oyun düzeneklerini kullanırken arsenikli KBA'yı ağız yoluyla vücutlarına alabilecekleri, sonuçta yaşantılarının bir döneminde akciğer/mesane kanseri gibi "hastalığa yakalanma olasılığı yüzünden KBA kullanımının yasaklanmasını istemiştir.

Konu Kurum uzmanları tarafından ele alınmış, kendi laboratuvarlarında ve bağımsız laboratuvarlarda yürütülen analizlerle çocukların haftada kaç gün ne kadar süreyle çocuk bahçelerinde vakit geçirebilecekleri, böylelikle ağız yoluyla alabilecekleri zehirli arsenik miktarı, bunun birikmesi sonucu hayatlarının bir döneminde hastalığa yakalanma olasılığı üzerinde durulmuş. Sağlık ve insani Hizmetler Bakanlığına bağlı Toksik Maddeler ve Hastalıklar Kayıt Kurumu (Agency for Toxic Substances and Diseases Registry-ATSDR) verilerine göre 2-6 yaş grubundaki çocukların besinler, içme suları, toprak kirliliğine bağlı olarak günde 2-46 mikrogram arsenik aldıkları saptanmış. Çocuk bahçelerinden yukarıda açıklanan koşullar nedeniyle çocukların ek olarak günde 3,5 mikrogram kadar arsenik alabilecekleri hesaplanmıştır. Bu yüzden ortaya çıkan risk akciğer veya mesane kanseri olasılığı söz konusu çocuk grubu için yüz milyonda 2-100 düzeyinde artacağı düşüncesine varılmıştır. ⁽¹²³⁾

Araştırmacılar kendi ülkelerinde bulunan gene federal düzeydeki başka bir resmi kuruluş (Çevre Koruma Kurumu- *Environmental Protection Agency*) uzmanlarıyla temasa geçmiş, kendi ülkelerindeki demokratik gelenek gereği konuyu kamuoyunda açık tartışmaya açılmasını sağlamışlar, işverenlerle ilişki kurulmuş. Sonuçta işverenler 2003 aralık ayı sonu itibariyle bu tür imalatı kısmen kaldırmayı ve stokta bulunabilecek malzeme nedeniyle 2004 ortasından başlayarak belli sınırlamalarla KBA'lı malzeme satışı yapmayı kabul etmişlerdir. Bundan sonraki izleme işlemleri sorumlu kuruluşlara bırakılmıştır. Ayrıca, işlenmiş ağaç malzeme çürümesini önlemek için zehirli KBA yerine zararsız olarak bu işlevi görecektir amonyumlu bakır (AGQ), borlu bakır azol gibi maddelerin ÇKK-EPA kayıtlarında bulunduğu da bildirilmiştir.

Kissadan Hisse: Söz konusu ülkede kamu oyunun duyarlığı-sivil toplum kuruluşlarının ilgisi; devletin mevzuatı, örgütlenme tarzı, konuya yaklaşımın demokratik biçimi; araştırmanın bilimsel niteliği; nihayet olumlu bir çözüme ulaşılması dikkat çekici. Avrupa Birliği ülkelerinde de sağlık ve çevre konularına benzeri yöntemlerle yaklaşıldığına işaret eden girişimler var-ış Sağlığı, Çevre Sağlığı Direktifleri gibi. ⁽⁴⁾

Ülkemizdeki Girişimlerden Örnek ve Verim Sağlama Yolu:

Kendi ülkemize gelince; tanık olduğumuz, kısmen de içinde bulunduğumuz iki girişimin başına gelenleri özet olarak okurların bilgisine sunmak istiyorum: Bunlar Çalışma Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Merkezi (İSGÜM) ve SSK Meslek Hastaneleri kuruluşlarıdır.

İş Sağlığı ve Çevre Sağlığı konuları dünyada özellikle sanayileşme ve yeni teknolojilerin kullanımıyla gündeme gelmektedir. Bizdeki gelişmeler göz önünde tutularak, oluşan sağlık risklerini en aza indirmek amacıyla, iş sağlığı ve çevre sağlığı konularını çağdaş yöntemlerle ele alacak kuruluş olarak Çalışma Bakanlığı'na bağlı bir merkezin İSGÜM'ün kurulması önerilmiş ve dış yardımla 1968 yılında gerçekleştirilmişti. Ne var ki burada görev alan personelin çalışmalarını verimli sürdürecektir koşullar sağlanamamış olup; şimdilerde kuruluşun yenilenmesi için Avrupa Birliği ile girişimler sürdürülmektedir. Aradan geçen 35 yıl sonra sil baştan demek yanlış olmayacak. SSK Meslek Hastalıkları hastaneleri de benzer bir kaderi paylaşmakta. Sorun, kağıt üzerinde müessese oluşturmak değil, onları yaşatacak, öngörülen çalışmaları hakkıyla yapacak düzeye kavuşturmak ve sürdürmektir. Kuşkusuz, parasal durum ve uzman personel istihdamı bakımından kamu olanakları sınırlıdır. Ancak bu güçlükler İş Sağlığı ve Çevre

Sađlıđı hizmetlerinin Őimdiki yetersiz durumda, sűrűncemede kalmasına mazeret olamaz. Konunun hem sosyal adalet bakımından, hem sađlıksız koŐullarda çalıŐmanın ulusal ekonomiye getirdiđi yűk açısından öncelik taŐıdıđı kabul edilmelidir. GeliŐmiŐ űlkelerin iŐ ve evre Sađlıđı alanında bol harcamalı geleceđe dnűk çalıŐmalara da uzanan Kurumlan bir yana, kendi koŐullarımıza uygun, gerçekçi planlama yapılmalıdır. Geçirilen deneyimlerin iŐıđında, tasarruf ilkelerine uygun, iŐ ve evre Sađlıđı konulanda önce, somut kayıpların acil olarak telafisini gözetecek bir hizmet ve rgűt modeli ngrűlmeli ve uygulamaya konulmalıdır.

Kaynaklar

1. TTB İŐçi Sađlıđı Enstitűsű case ttb.org.tr den aktarma-gönderilen tarih 24 Őubat 2003 www.cpsc.gov/phth/ccafact.html
2. www.epa.gov
3. www.cpsc.gov/library/foia/03/brief/ccaO.pdfbnefing Packa-ge, P1--6
4. www.europe.osha.eu.int/systems

* **Prof. Dr., Emekli đretim űyesi**

ÇOCUK EMEĞİ

KIRIM'DA ÇALIŞMA YAŞAMINDA ÇOCUKLAR

Uriye MUSTAFAYEVA

KIRIM'A GENEL BİR BAKIŞ

Kırım-Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyettir. Nüfusu 2.600.000 kişidir. Bunun %67'si Rus, %22'si Ukraynalı ve %10'u Kırım Türkleri'dir. %1'i ise diğer milletlerdir (Karaim, Kırımçak, Yahudi, Ermeni vs.) Kırım'ın yüzölçümü 27.000 km². Kırım'da üç dil konuşulur: Rusça (hükümetçe kabul edilen resmi dil), Ukraynaca ve Tatarca (Kırım Türkleri'nin dili).

Başlıca gelir kaynakları : Tarım, turizm, madencilğe dayalı sanayi ve balıkçılık. Yeraltı kaynakları : Kömür, demir, alçı taşı. Kırım'ın iç bölgelerinde tarım yaygındır. Ağırıklı olarak ayçiçeği, mısır ve buğday yetiştirilir. Ayrıca parfüm yapımında kullanılmak üzere çiçek yetiştirilir.

Fotoğraf: Hasan Metin Soner

ÇOCUK ÇALIŞMASI

Bir çocuğu nerede görmek istersiniz? Herhalde yanıtınız parkta oynarken ya da okulda dersine çalışırken olacaktır. Kırım'a geldiğiniz zaman, ne yazık ki, farklı bir manzarayla karşılaşabilirsiniz. Pazarda bira, çikolata, sigara satan ya da bir kasabın bahçesinde çalışan çocukları görürseniz şaşırmayın. Burada çocuklar çalışma yaşamına ne yazık ki erken atılırlar.

Tabii bu her zaman böyle olmamıştır. Bir rejimin iyi ya da kötü olduğunu söylemek güçtür. Bu tartışmalı bir durumdur. Ancak Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra çocukların durumlarının değiştiği kuşkusuzdur. Kötü yönde değiştiği de bir gerçektir. Artık Kırım'daki çocukların çoğu çalışmak zorunda kalıyor. Kimisi mevsimlik, kimisi okuldan sonra, bazıları ise sürekli olarak okulu bırakıp çalışırlar. Bütün bu değişiklikler neden meydana gelir? Bu soruyu yanıtlamaya çalışalım.

Bence en önemli ve büyük etken rejim değişikliğidir. Bu çok geniş bir konu. Ancak kısaca şunu diyebiliriz ki, sosyalizm genel bir tembelliğe yol açıyordu. Sosyalizmin ana fikirlerinden biri, "Herkes iş, ücretsiz sağlık hizmetleri ve eğitim". Yani bir fabrikada bir işçinin yapabildiği işi üç kişi yapardı. Aynı maaşı alır ve işin kalitesine pek bakılmazdı, "İşten kaytarırsam, yine de maaşımı alırım. Niye kendimi zorlayayım? Nasılsa kendim için değil devlet için çalışıyorum" düşüncesi yaygındı. Ancak özel mülkiyete geçiş her şeyi değiştirdi. Artık eskiden üç işçinin çalıştığı yerde bir işçi çalışmaya başladı. Bu iş için bu üç işçinin en iyisi seçildi. Aynı zamanda seçilen işçi daha yüksek maaş almaya başladı. Diğer ise işsiz kaldı. Böylece bu işsizliğin nedenlerinden biri haline geldi. İşsizlik ise çocuğu çalışma yaşamına isten nedenlerden biri oldu. Babası ve annesi evi geçindiremeyince çocuk da çalışmak zorunda kaldı. Çocuklar bu farklı şekillerde gerçekleştirilebiliyor. Kimileri çalışırken, kimileri de hırsızlık yapıyor, işsizliğe yol açan nedenlerden biri de Kırım Türkleri'nin vatanlarına dönmelerine izin verilmesidir. 1945 yılında sürgün edilen Kırım Türkleri, 1987'den başlayarak Kırım'a dönmeye başladılar.

Bir kaç yıl içinde 250 bin kadar insan Kırım'a geldi ve nüfus büyük ölçüde arttı. Eskiden olsa bütün bu insanlara bir iş bulunur, konut verilirdi. Belki düşün maaşlı bir iş olurdu ama, ellerine en azından bir gelir geçirdi. Ancak bu değişen koşullarda insanlara yalnızca arsalar dağıtıldı, o da herkese yetmedi. Kırım Türkleri şimdi evleri inşa etmekle meşgul. Ya ekmek paraları? Bu rolü yine çocuklar üstlenmek zorunda. Ne yazık ki, Kırım'daki çalışan çocukların çoğu Kırım Türküdür.

Rejimin değişmesi, ülkede "zengin-yoksul" farkı da yaratmış oldu. Eskiden herkesin maddi durumu aşağı yukarı aynıydı. Tabii bazı mesleklerde çalışanlar (doktor, öğretmen, yüksek memur vs) daha fazla gelire,

toplum içinde daha çok saygınlığa sahipti. Şimdi ise aydın-işçi ikilisinin yerini zengin-yoksul ikilisi almış bulunuyor. Kapitalizm yolunda ilerleyen bir ülkede zengin-yoksul arasındaki uçurum gittikçe açılır. Bu doğal olarak, çocukları da etkiler. Maddi durumu daha iyi olan arkadaşlarında gördükleri bazı şeylere sahip olmayı isteyen çocuklar bunları ancak hırsızlıkla ya da çalışarak elde edebilir. Özellikle dış ülkelere açılmasıyla yabancı malların ülkeye girmesi önemli bir etkidir. Yabancı mallar yerli mallara göre daha renkli, daha çekici ve daha kalitelidir. Bunlar büyükler için olduğu kadar, çocuklar için de albenilidir. Ama aynı zamanda çok daha pahalıdır.

Bu değişiklikler, düşünme şeklini de belirlemiş oldu, insanlarda para kazanma hırsı oluşmaya başladı. Bu hem büyükler için hem de çocuklar için geçerlidir. Bir başka örnek ise inançlar. Eskiden insanların Parti'ye ve Lenin'e sonsuz güvenleri vardı. Komünist Parti'ye üye olmak büyük bir onur sayılırdı. Parti tarafından iyi kabul edilen şey "iyi", kötü kabul edilen şey "kötü" sayılırdı. Kişiler "yoldaşları" tarafından kınanmaktan, ayıplanmaktan çok korkardı. Cezaların en korkuncu ise Parti'den çıkarılmaktı. Çocuklara baktığımız zaman da aynı şeyi görüyoruz. Sınıf içinde bir toplantıda ayıplanmak, çok onur kırıcıydı. Bu yüzden her çocuğun amacı, Lenin'in gençlere seslendiği bir söylevinde dediği gibi "Okumak, okumak ve bir daha okumak!" olurdu. Peki Sovyetler Birliği zamanında çocuklar çalışmaz mıydı? Çalışırdı. Ama bu çalışma şimdikinden niteliksel olarak tamamen farklıydı. Çocuklar okullarına haftanın altı günü gider ve altıncı günü büyük bir temizlik yapılırdı. Okullardaki sınıflar, sıralar, bahçeler ve okul çevreleri-bunların hepsi öğrenciler tarafından temizlenirdi. Ayrıca her sınıfta 5'er kişilik bir kaç grup oluşurdu. Bunların adı "Yıldız"dı. Her bir "yıldız" için kentin (ya da kasabanın) belli bir sokağı belirlenirdi. Bu sokaktaki yardıma gereksinme duyanlar (yaşlılar, hastalar, çok çocuklu aileler) haftada bir ziyaret edilirdi. Ziyaretin amacı yaşlıların evdeki hizmetlerine yardımcı olmak, alışverişini yapmaktı. Bu çalışmayı en iyi şekilde yürüten "yıldız" üyelerinin fotoğrafları sınıftaki (ya da okuldaki) özel bir onur tahtasına asılırdı. Bu bir çeşit sosyal yardımdı. Şimdi ise bunların hepsi ortadan kalktı. Herkes kendi bireysel gereksinmelerini karşılamak üzere çalışıyor. Yani çocukların çalışma amacı da değişti. Eskiden yardım amaçlı iken, şimdi karın doyurma amaçlı olmuştur.

Burada bence sosyal güvenlik konusuna değinmenin tam zamanıdır. Çocuk çalışıyorsa bu genelde ailesinin çaresizliğini gösterir. Ya çok-çocuklu aileden gelir, ya annesi ya da babası çalışmıyordur (işsiz, hasta olabilir), ya da ailede alkolik vardır vs. Bunlar devam ettirilebilir. Ancak gördüğümüz kadarıyla bunlar genelde gelirleri düşük, sosyal yardımlara muhtaç ailelerdir. Sovyetler Birliği zamanında çok güçlü bir sosyal güvenlik sistemi vardır. Ücretsiz sağlık hizmetleri, eğitim, neredeyse tam istihdam... Bütün bunlar varken, çocuğun çalışmasına zaten gerek yoktu. En zor durumda çok-çocuklu, hastası olan ailelerdi. Ama bunlara devlet çok büyük yardımlarda bulunuyordu. Gıda, ilaç yardımı, parasal destek ve hatta ücretsiz tatil bile veriliyordu. Şimdi ise, özellikle bu geçiş döneminde, sosyal güvenlik araçları işlemez oldu. Yardımlar yapılıyorsa da, pek fayda etmiyor, çünkü hiç bir şey için yeterli değildir. Buradaki değişime de çocuğu çalışmaya iten nedenlerden biridir.

Diğer önemli bir konu ise eğitimidir. Bu belki de en önemli konulardan biridir. Konuya ancak şimdi değinmemizin nedeni bu konunun sadece yukarıda anlattıklarımızın ışığında incelenbilmesidir. Neden mi? Çünkü düşünce değişikliği, vara olan ideolojinin çürütülmesi, eğitimi önemli şekilde etkiledi. Sovyetler Birliği zamanında, insanlar liseyi (10 sınıf) bitirmek zorundaydı. Daha erken meslek edinmek isterse 8.sınıftan sonra mesleki okula gidebilirdi. Liseden sonra insanları %80'i üniversiteye giderdi. 5 senelik üniversiteyi kazanamayanlar iki senelik meslek üniversitelerine girerdi. Üniversite okumamak eskiden çok ayıptı. Çünkü okumak için bütün olanaklar sağlanırdı. Herkes ücretsiz eğitilir, ayrıca da burs alırdı. Çocuklar liseyi bitirir bitirmez, yüksek okuma girer ve genellikle çalışmaz, okurlardı. Şimdi ise durum biraz farklıdır. Aydın olmak artık eskisi kadar onur verici değildir. Parası olanlara daha çok saygı duyuluyor. Bu yüzden okuldan sonra çocuklar, okumaya zamanı harcamaktansa para kazanmaya yönelirler. Hem üniversiteyi kazanmak şimdi çok zordur. Bu kuralızsızlık döneminde ne yazık ki rüşvet olayı çok yaygınlaştı. Üniversiteyi kazanmak isteyen kişiden açıkça rüşvet istenebilmektedir. Bazıları okumak istese de, üniversiteyi kazanamazsa ve paralı üniversitede okumak için paraları yoksa ister istemez çalışmaya başlar. Bazıları ise eğitim giderlerini karşılayabilmek için çalışır. Böylece eğitimin önemi düştükçe ve maliyeti arttıkça çocuklarda çalışan oranı da artar.

Peki Kırım'daki çocuklar nerede çalışır? Kırım'da çocuklar genelde sokaktaki işlerde boy gösterir. Kırım'da en önemli sektörler: Turizm ve tarım. Turizme bakacak olursak burada genelde satıcı çocukları görürüz. Bunlar, bir malı daha ucuza alıp deniz kenarına gelip bunu daha pahalıya satarlar. Plajları dolaşır, pazarlara çıkarlar. Tarım sektöründe de çalışan çocuk sayısı yüksektir. Bahçelerin ve tarlaların bir kısmı hala devlete aittir. Çocukların bazıları gece bahçelerden hırsızlık yaparlar; sonra çaldıkları meyveleri ve sebzeleri satarlar. Diğerleri ise gündüzleri gelip devlet için belli bir normu yapıp bir miktar meyveyi (ya da sebzeyi) kendilerine alırlar. Bunları satarlar. Bazı çocuklar ise, pazarda, dükkanda anne ve babalarının yanında ücretsiz işçi olarak çalışırlar.

Genel olarak bakacak olursak, çocukların emeği hem nitel hem de nicel açıdan değişmiştir. Nicel açıdan baktığımızda çalışan çocuk oranının çok önemli ölçüde arttığını görüyoruz. Nitel açıdan ise, çocuklar eskiden çalışsalar bile, bunu çevrelerinin baskısı altında yaparlardı; çevre tarafından ayıplanma korkulan vardı. Şimdi ise çalışma her ne kadar zorunlu olsa da bunu kendileri kabullenerek, bilinçli yapıyorlar. Ne yazık ki, bazıları çocukluğunu yaşayamaz, sürekli ekmek parasını düşünür hale gelirler. Bu kuralızsızlık ve belirsizlik döneminin bitiminde bazı şeylerin değişeceğini umut ediyoruz. Bunun için çabalıyoruz.

TOPLUM

63. Kuruluş Yılında

KÖY ENSTİTÜLERİ TEMELİNDE BİR ÖNERİ

Feyzullah ERTUĞRUL*

1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri'nin temel amaçlarından biri köydeki yaşamı Osmanlı feodalitesinin kültür değerlerinden arındırmak, Cumhuriyet kültürünü toplumsallaştırmaktır. Ötekiyse nüfusun yüzde 80'ini barındıran köylerimizi üretim ilkel üretim araçları ve tekniklerinden, kapalı köy ekonomisinden kurtarmaktır. Eğer onlar kuruluşlarının daha altıncı yılında işlevlerinden uzaklaşma sürecine sokulmasalardı; ülkemiz, kırsal yaşamın kentsel yaşama dönüştürülmesi; dolayısıyla kırsal yaşamla kentsel yaşam arasındaki uçurumun giderilmesi yönünde epeyce ilerlemiş olacaktı. Sonuçta da kentlerimiz, köyden kente itilmiş milyonlarca aileyi barındıran gecekonduyla en azından bu denli kuşatılmış olmayacaktı. Oysa bugün kent nüfusunun en azından yüzde 20'si gecekonduya sahiptir. "Dolayısıyla kentlerimiz birer büyük köy görünümündedir." "Gecekondu bölgelerinde en çok bulunan toplumsal kuruluş ve yapıların başında cami, düğün, toplantı salonu ve kahvehane gelmektedir.

*Kızılcıllu Köy Enstitüsü öğrencilerinden bir ekip bir başka Enstitünün inşasına yolculuk için İzmir'in Kemer İstasyonunda.
(Atiye-Cemal Sak albümünden)*

*Kızılcıllu Köy Enstitüsü öğrencilerinden bir ekip bir başka Enstitünün inşasına yolculuk için İzmir'in Kemer İstasyonunda.
(Atiye-Cemal Sak albümünden)*

(...) Sağlık ocağı, pazar yeri, tiyatro, kitaplık en az rastlanan toplumsal kuruluşlardır. En çok duyumsanan eksikler arasında eğitim, yol, su, kanalizasyon, çocuk bahçesi, park, piknik yerleri" vardır. Bir kısmı "sokağa, bahçeye, denize, dereye" atılan pis sular ve katı atıklarla gecekondu halkının sağlığı sürekli tehdit altındadır. 60 yılı aşan bir süreden sonra, toplam nüfustaki payı, yüzde 20'den yüzde 65'lere yükselen kentlerimiz yaşam koşulları işte böyle yürekler acısı olan gecekonduların kuşatması altındadır. Gerçek kent yaşamından her yıl biraz daha uzaklaşmaktadır.

Gerçi 2000'li yılların Türkiye'si, nüfusun yüzde 80'i köylerde yaşayan, hiçbir köyünde elektrik enerjisi, telefon, telgraf bulunmayan, neredeyse hiçbir köyüne motorlu taşıtla gidilemeyen, toprakları karasabanla, öküzle, mandayla, hatta kiminde insan gücüyle işlenebilen 40 bin köyünün 31 bininde okul olmayan 1940'ların kırsal Türkiye'si değildir. Ama kentlere itilen köylü nüfustan boşalan köylerimizin bir çoğunda taşınmalı eğitim uygulamalarıyla demokratik, laik kültürün can damarı olan okullar kapatılmış; köy insanlarımız bilimle, laiklikle, demokrasi ile çelişen kültür değerlerini simgeleyen köy imamlarının eline bırakılmıştır. Hele 30 yılı aşkın bir süredir

sürüp gelen rant ekonomisi koşullarında tarımsal üretim yeni teknolojilerin büyük ölçüde uzağında kalmış; her bakımdan alabildiğine savaştanmıştır. Bu durum tarım emekçilerinin pazardaki ürünlerinin niceliği, niteliği ve fiyatlarının sürekli düşmesinde, dolayısıyla en çok ezilmelerinde özellikle rol oynamıştır. Oysa ki, salt köylülerin değil, bütünüyle ülkemizin insanların mutluluk ve gönenci belki daha çok, tarımda en gelişmiş teknolojilerin kullanılmasıyla, "köy sorunlarının bir bütün olarak ele alınması" ve kırsal alanların kentsel alana dönüştürülmesiyle olanaklıdır.

Bu bağlamda, özellikle belirtmek gerekir ki, köydeki yaşam koşullarının itmesiyle kentlere akın eden, açlık sınırının altındaki yaşamlarıyla, varoşları, gecekondularıyla kentleri kuşatan milyonlarca ailenin ve onların işsiz, aç, sağlıksız, eğitimsiz, çocuklarının kurtuluşu da onların kentsel yaşama dönüşmesi sürecine sokulmuş köy yaşamına dönüşüyle ya da köylerimizin onlar için çekim alanı olmaya yüz tutmasıyla olanaklıdır.

Kuşkusuz ki, bunun için köylerimizin elektrik enerjisi, ulaşım ve iletişim yönünden gerekli ve yeterli donanıma sahip olmaları gerekmektedir ve bugün ülkemiz bu bakımdan 1940'ların Türkiye'sinden fersah fersah ileridedir.

Türkiye'nin, dünyanın değişen koşullarına uyarlanmış Köy Enstitüleri, adı ne olursa olsun, söz konusu

dönüşme sürecinin yaratılması ve tamamlanmasında, üstelik kentlerin de gerçek kent yaşamı alanlarına dönüşmesinde, gerekli başka atılımların yanı sıra, yaşamsal bir rol oynayabilir.

Onun içindir ki, Köy Enstitüleri temelinde bir girişimde bulunulmasını öneriyorum.

Bu girişimin toplumun her kesiminden kabul görmesi, sanırım yüksek bir olasılıktır. Yeter ki, köyleri ve kentleri ile dirlikli, düzenlikli, aydınlık bir Türkiye gerçekten istenilmiş, her şeyin üzerinde tutulabilmiş olsun.

Bu kurumların günümüz koşullarına uyarlanmış haliyle, yeniden kurulması kuşkusuz devletin görevidir ve devlet gücüyle olanaklıdır.

*Kızılcıllu (İzmir) Köy Enstitüsü'nde inşaat etkinliklerinden bir görünüm.
(Atiye-Cemal Sak albümünden)*

*Kızılcıllu (İzmir) Köy Enstitüsü'nde inşaat etkinliklerinden bir görünüm.
(Atiye-Cemal Sak albümünden)*

Köy Enstitüleri son yıllarda devlet düzeyinde bile özlemle anılabiliyor, kimi okullara devlet tarafından onların kurucusu Yücel ve Tonguç'un adları verilebiliyor olduğuna göre, devletin böyle bir öneriyi benimsemesi, bu yönde somut adımlar atması beklenebilir.

Ancak önerimi, ilgili kuruluşlarımızın ve kamuoyunun dikkatine sunuyorum. Bu kuruluşlar, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı (KEÇEV), Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği ve sendikamız Eğitim-sen'dir. Eğer "önerim" benimsenirse, onların hazırlayacakları bir proje halinde devletin ilgili makamlarına götürülmesini diliyorum.

iki seçeneqli bir proje düşünüyorum. Bunlardan biri, 1940'lardaki 21 köy enstitüsü örneğinde olduğu gibi, yurt çapında kurumlaşma öngören; öteki de "pilot kurum" niteliğinde tek bir kurum amaçlayan proje.

İlk projenin kabul edilmemesi durumunda devlete ikinci projenin önerilmesini düşünüyorum. Onun da kabul görmemesi durumunda ilgili kuruluşların doğrudan kendilerinin, ikinci projeye göre, tek bir kurumu yaratma yoluna yönelmelerini diliyorum.

Doğaldır ki, bu durumda amaçlanan kurum bir özel eğitim kurumu olacak, ileride ülke çapında yaygınlaştırılmak üzere bir vakfın sahipliğinde kurulup işleyecektir. Açık ki, girişimin teknik yanı ayrı bir çalışma ve tartışma konusudur. Nasıl bir kurum olmalıdır ya da olacaktır bu:

- Bir okul değil, kırsal alanda kentsel yaşam için gerekli, "her türlü meslek erbabı" yetiştiren, kırsal yaşamı ekonomik, toplumsal, kültürel ve fiziksel olarak yani bütün yönleriyle kentsel yaşama dönüştürmeyi amaçlayan bir kurum olacaktır. Bu kuruma herhalde "Köy Enstitüsü" denilmeyecek, Köy Enstitüleri'nden farklı özelliklerini de içeren uygun bir ad konulacaktır.

- Kurumdan yetişenler zorunlu olarak kırsal yerleşim birimlerinde çalışacaklardır.

- Kurum ilk aşamada ilköğretim kurumu düzeyinde olacak, ilk mezunlarıyla birlikte lise düzeyini de kapsayacaktır. Lisenin ilk mezunlarıyla birlikte ise üniversite düzeyi ile tamamlanacaktır.

- Kuruma tercihan kurulduğu yörenin köylerinde ve bu köylerden göç ederek kentlerin varoşlarında yaşayan yoksul aile çocukları alınacaktır.

- Kurum içi etkinlikler, genel öğretim, tarım, mesleki ve teknik öğretim alanlarını kapsayacak, bütün bu alanlardaki iş süreçlerinde esas olarak bilişim (enformasyon) teknolojisine dayanılacaktır.

- Bu kurumla, sermayenin ve emeğin küreselleşmesi yönünde hızla değişen dünya koşullarında ulusal yurttaşlıktan evrensel yurttaşlığa doğru evrilen, kırsal yaşamı kentsel yaşama dönüştürme bilgisi ve becerileriyle donanmış insan tipi amaçlanacaktır.

- Tüm etkinlikler Köy Enstitülerinin korunması gereken felsefi temeli ve ilkeleri gereğince olacaktır.

Vurgulamalıyım ki, söz konusu kurum ister devletin, ister ilgili gönüllü kuruluşların sahipliğinde olsun, onun niteliğine ilişkin bu özellikler böyle bir kurumlaşmanın olmazsa olmazları sayılmalıdır. Ve bir şey daha: Böyle

bir girişimde güçlü bir kamuoyu desteği başarının ön koşuludur.
Özellikle enstitü, enstitücü aydınlarımızın; kentsel ve kırsal yaşam uzmanlarımızın tartışmaları, geliştirmeleri dileğiyle.

Kaynaklar:

1. GERAY Cevat, **Halk Eğitimi**, Güncelleştirilmiş 3. Baskı, İmaj Yayınları, Ankara, Mayıs 2002.
2. KELEŞ Ruşen, **Yeniden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi 1992.
3. **Yerel Yönetimlere Bakış**, Genel-İş Yerel Yönetimler Sempozyumu (Ankara 24-25 Şubat 1994), Genel-İş Yayınları, Ankara 1995.
4. **Yerel Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri**, ÖDP Mersin Kent Forumu (17-18 Nisan 1998).

* TÖS ve EĞİT-DER Eski Genel Başkanı

TOPLUM

Yeni Çağın Bilgi Teknolojileri ve Gönüllü Örgütler Üzerindeki Etkileri: New York ve İngiltere'de Yapılan İki Araştırmadan Özetler

Yayına Hazırlayan : Erdem İLGİ AKTER

Hepimizin bildiği gibi, 80'lerde büyük bir ivme kazanan ve 90'larda altın çağına tanık olduğumuz, bilgisayarlaşma çağı, bilim çağı ya da bilgi toplumu gibi isimlerle andığımız evrensel süreç, teknik boyutlarıyla sadece iletişim ve bilgi alışverişi odaklı süreci hızlandırmakla kalmamıştır. Aynı zamanda, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla, birey-toplum-devlet üçgeninde gerçekleşen yapısal değişim tartışmalarına da büyük ölçüde yol açmıştır. Bu değişime bakış açıları çok yönlüdür. Kimilerine göre bir devrim, kimilerine göre küresel demokrasi için yegane anahtar, kimilerine göre ikinci bir aydınlanma çağına yol açacak olan temel zemin, kimilerine göre ise kapitalist sürecin acımasız yüzünün ve sömürü düzeninin, daha sanal hale gelen hiyerarşiler ağı içerisinde, devamı ve yeniden üretimdir. Uzlaşmaya varılan en temel nokta ise, "bilgi teknolojilerimin (BT), iletişim temeline dayanan her türlü ilişkinin ve işin yürütülmesinde büyük değişimlere yol açtığıdır. Bu değişim ve devam ikiliği içerisinde, meselenin ekonomik-yapısal boyutu ve teknolojik-iletişimsel boyutu olmak üzere iki temel boyutu vardır. Gelişmişlik-az gelişmişlik çıkmazı ve küresel ekonominin hep yeniden ürettiği yapısal eşitsizlikler bağlamında bilgi teknolojilerin değerlendirilmesini bir kenara bırakacak olursak, teknolojik-iletişimsel boyut, dağıtılmış iletişim sistemi (decentralised communication system) temeline dayanmaktadır (Poster, 1997). Yani, teknolojik-iletişimsel boyut açısından, değişimin iki ayağı vardır: 1. Sorumluluğun Dağıtılması (Decentralisation) 2. İletişim sistemi konusunda getirdikleri.

Teknolojik-iletişimsel boyutu itibarı ile, tanık olduğumuz sürecin işler ve görevlerin yürütülmesi açısından büyük değişimlere yol açtığı konusu genelde tartışmasızdır. Bununla beraber, sorumluluğun dağıtılması özelliği, sivil inisiyatifi yücelten karakterini beraberinde getirmiş ve demokrasi bağlamında pek çok tartışmaya konu olmuştur. Tüm bunlara rağmen, demokrasinin atardamarlarından biri olan sivil toplum kuruluşları ya da gönüllü kuruluşları nasıl etkilediğine dair pek az araştırma mevcuttur. Bilgi teknolojilerinin, bildiğimiz anlamdaki "iş" kavramını oldukça değiştirdiği konusunda insanlar hemfikirdir. Ancak, kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlarda çalışanların "iş" ile olan ilişkileri diğer yerlerde çalışanlara göre çeşitli farklılıklar göstermektedir. Ki bu durum da, bilgi teknolojilerinin sivil inisiyatife dayalı örgütlerde ne gibi değişimlere yol açtığına dair özel çalışmaları gerekli kılmaktadır.

Her şeyden önce, kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlarda çalışanlarda, kamusal yarar amaçlı örgütsel görevlerde çalışma eğilimi ağırlıklıdır. Bu öncelikle, maddi olmayan kazanımlar, büyük maddi kazançlara tercih edilmektedir. Maddi olmayan kazanımlar ve öncelikler arasında, daha fazla eğitim alabilmek ve daha çok profesyonelleşebilmek büyük önem taşımaktadır. Bu da, gönüllü örgütlerde çalışanların, daha fazla özerklik, ortak karar verme mekanizmalarına katılım ve tüm çalışanların meslektaşlığı (collegiality) beklentilerini doğurmaktadır, ve bu beklentiler, sektörün temel değerleri olarak göze çarpmaktadır.

Bu tip özelliklere sahip bir yapılanma içerisinde, bilgi teknolojilerinin ne çeşit değişimler yarattığı konusunda çok fazla araştırma mevcut değildir. New York eyaletinde ve İngiltere'deki gönüllü kuruluşlar üzerinde yapılan iki araştırma, bizlere, söz konusu

örgütlerin örgüt içi ve örgüt dışı ilişkilerinde ne gibi değişimler yaşadığına dair ipuçları verebilecek niteliktedir. New York eyaletinde bulunan 3 büyük gönüllü örgütten toplam 23 görüşmeci ile gerçekleşen mülakatlar, bilgisayar teknolojilerinin farklı konumlardaki çalışanları nasıl etkilediğini ölçmeye yöneliktir (Saidel, 2003). Bu mülakatlarda, iş yükü, iş dağılımı, iş zorluğu, yetki devri, iş tatmini ve beceri gereklilikleri konularında, gelişen teknolojilerle birlikte ne gibi değişimler yaşandığı ölçülmeye çalışılmıştır. Ayrıca görüşmecilere, işteki teknolojik değişimlere bağlı olarak, terfi beklentisi ve denetimsel beklentiler konularında da sorular yöneltilmiştir.

Yapılan araştırmaya göre, görev sıkışması / görev göçü (task compression / task migration) konusunda en büyük değişimleri yönetici müdürler deneyimlemiştir. Yeni teknoloji ile birlikte, birçok sekreterlik işini (notların

ve raporların yazımı, üretimi, dağıtımını, vb.) kendileri üstlenmeye başlamışlardır. Dolayısıyla, daha önceden ayrı ayrı ve sırayla yönetici ve idareci yardımcı personel tarafından yapılan işler, şimdi tek bir fonksiyon olarak sıkışmış ve yönetici müdür tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu durum, yukarı doğru iş göçü (upward task migration) olarak tanımlanabilir. Yanal iş göçü (lateral task migration), daha önce merkez büroda orta düzey yöneticiler tarafından yapılan işlerin, sağlıklı personel ya da profesyonel klinikçiler tarafından yapılmaya başlanması açısından rastlanmaktadır. Dairesel iş göçü (circular task migration), merkez ofiste yapılan işlerin, ayrı ofislerde yapılması ve sorumluluğun yerel birimlere dağıtılması olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, araştırmaya göre, bu tip bir göç ile birlikte, yerel birimlerin çalışmalarındaki hataların sayısında bir artış gözlenmiştir. Bu yüzden, örgütler profesyonel pozisyondaki sekreter ve yardımcı personelin emeğini daha çok tercih etmeye başlamışlardır.

Bilgi teknolojilerinin devreye girmesi ile birlikte yardımcı personelin görevlerinde de büyük değişimler görülmektedir. Sekreterlik işlerinden arta kalan son düzeltmeler, ya da o işlerin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği bu işlerin yönetici yardımcı personeller tarafından yapılmasına neden olmuş; hatta çoğu zaman, bu işler tamamen bu yardımcı personeller tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Böylelikle, yönetici yardımcı personelin görev genişlemesi (task expansion) söz konusudur. Buna ilaveten, yüksek düzey idari ve hizmet görevleri de yardımcı personellerin görev alanına girmiştir.

Düşük ücretlere rağmen, teknik elemanların, kar amacı gütmeyen gönüllü örgütlerde çalışmayı tercih ettiği gözlenmiştir. Bunun en büyük nedeni, gelişen teknoloji ile birlikte, bu örgütlerdeki kariyer gelişimi ve eğitim olanaklarının, diğer yerlere nazaran daha çok olmasıdır. Teknolojinin kullanılmasına gönüllü kuruluşlar daha çok açıktır ve bu, çalışanlar için büyük motivasyon sağlamaktadır. Çünkü, yeni teknolojilerle birlikte yeni pozisyonlar açılmakta, gönüllü kuruluşlar var olan çalışanlarına yeni iş olanakları sunabilmekte ve kendi uzmanlarının kendileri yetiştirebilmektedirler.

Bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması ile birlikte yetki devrinin yaygınlaşacağı konusundaki görüşler tartışmalıdır. Buna göre, farklı örgütsel düzeydeki kişiler bu konuda farklı tepkilerde bulunmuştur. Yönetici müdür ve profesyoneller, bağımsız çalışma, yeni fikir üretme ve müdür onayı olmadan karar verebilme konusunda yetki devrinin yaygınlaştığını belirtirken; yardımcı elemanlar, yetki devrinde bir değişiklik olmadığını ve örgütsel otoritenin özellikle uzmanların elinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yetkili kişiler, BT ile uğraşan kişilere olan bağımlılık nedeniyle, onların daha çok otoriteye sahip olduğunu vurgulamıştır. Yardımcı uzmanlar da teknik uzmanların örgüt içi yetkilerinin artışında hemfikirlerdir.

Görüşmeden çıkan sonuca göre, daha çok mücadele, çeşitlilik ve özerklik beklentisi içinde olan çalışanlar, teknolojinin çalışma rutinlerine girişiyle birlikte, işlerinden daha çok zevk almaya başlamışlardır. Teknoloji ile birlikte yeni beceriler geliştirilmesini önemli bir mücadele olarak görmekte, ve bu da iş tatmininde artış getirmektedir. Bu özellikler, aynı zamanda, kişinin pazarlanabilirliğini (marketability) arttırdığı için, örgüt içi ve dışı terfi imkanlarını çalışanlara sunmaktadır. Bu örgütlerde, iş bitirme ve görev denetimi konusundaki esneklikler ise çalışanların tatmini için önemli bir etkidir. Aynı zamanda, başka insanlara olan ihtiyacı daha az duymaları nedeniyle, gerektiği zaman bilgiye kendileri daha rahat erişebildikleri için de teknoloji büyük önem taşımaktadır.

Araştırmaya göre, gelişen teknoloji ile birlikte eğitime duyulan ihtiyaç ve yeni değişimlere ayak uyma gerekliliği çalışanların iş yükünü arttırmıştır. Ancak, bu artışa rağmen iş tatmininde çok az bir düşüş görülmüştür.

Ancak görüşmelerdeki ortak sıkıntı, bu teknolojileri gerçekleştirebilecek fonlar da dahil olmak üzere gerekli maddi kaynaklardan yoksun olmalarıdır. Bu durumda, bilgi teknolojilerini geliştirmek, hükümetle ve var olan yönetimle olan ilişkilerde yeni bağımlılıkları zorunlu kılmaktadır. Örgütler, BT'nin sağlanması için hükümet fonlarına ya da hükümet fonu dağıtanların bu kuruluşlar için belirledikleri zorunluluklara tabi olmak durumundadır. Bu, yeni sorumluluklar ve zorunluluklar getirmektedir. Özellikle, neyin nasıl yapıldığına ilişkin gerekli dokümantasyonun artması bağlamında, iki sektördeki bilgi sistemlerinin uyumluluğu konusunda, hükümetin rapor beklentisinin çok titiz ve detaylı olması konusunda, ve hükümetin bu örgütleri bu bilgilerle denetlemek konusundaki eğilimi konusunda.

İngiltere'de Dünya Dostları (Friends of the Earth) ve Merhametliler (Samaritans) isimli, yerel ama geniş bir coğrafya üzerinde etkili olan ve evrensel düzeyde hizmet sağlayan iki gönüllü örgüt üzerinde yapılan araştırmada, bilgi teknolojileri ile birlikte, yer etmiş değerlerin ve örgütsel yapının nasıl değiştiğine yönelik mülakat temeline dayalı bir araştırma yapılmıştır (Burt, 2003). Yönetici kadro, personel ve gönüllülerle gerçekleşen mülakatlarda, bu örgütlerin yerel düzeyde oldukça özerk birimlerden oluştuğu görülmüştür. FOE'deki temel problem, oldukça özerk yerel birimlerle birlikte, evrensel ölçekte çevrecilik problemlerini nasıl ele alacaklarıdır. İnternet ve Web teknolojilerinin kullanımıyla yerel gruplar bilgi, uzmanlık ve deneyim paylaşımı sağlamış, var olan yerleşmiş değer ve davranışları kampanyalarında yaymak açısından büyük olanaklar elde etmişlerdir. Aynı zamanda, yerel düzeyde dağınık olan bilgileri rahatlıkla tek merkezde toplayabilmiş, böylece kampanyalarını daha rahat yürütebilmişlerdir. İnternet teknolojileri, hem örgüt içi hem de örgüt dışı (beyin takımları, üniversitelerin araştırma merkezleri, hükümet birimleri, diğer örgütler, vb.) işbirliği olanaklarını arttırmış, farklı coğrafyalardan uzmanların görüşlerinden yararlanmayı olanaklı kılmıştır. Aynı zamanda, vatandaşların bireysel olarak katılımını sağlamıştır.

Merhametliler ise, duygusal travma geçiren ya da intihar eşiğinde olan insanlar destek olma amaçlı bir örgüttür. Normalde telefon sistemi ile çalışan örgütün yerel düzeydeki üyeleri, BT'nin gelişimi ile birlikte daha

geniş bir "hareketin parçası olmuşlardır. Teknoloji, aynı zamanda, servis kalitesini standartlaştırma, gözetleme ve kontrol altında tutmaya olanak sağlamıştır. Temel değerlerin değişiminden çok, onların daha çok yayılmasına hizmet etmiştir. Ayrıca, atomik şubesel yapılanmadan, "bütünsel bir harekete dönüşmüştür.

Sonuç olarak, yapılan araştırmalar şu noktalarda toplanmıştır: İşlerin değişimi, iş üniteleri içinde görevlerin göçü, güç dağılımında değişiklikler ve iş tatminine etkisi açısından, bilgi teknolojileri örgüt içi kurumsal düzende büyük değişikliklere yol açmıştır. Örgüt dışı ilişkiler, ve hizmetlerin daha geniş kitlelerce paylaşımı açısından ise, çok çeşitli iletişim olanakları sunması dolayısıyla, gönüllü örgütlerin oldukça lehine gelişmelere yol açmıştır. Ayrıca, var olan yerleşmiş değerlerin değişiminden çok, onların daha çok yayılmasına olanak sağlamıştır. Bu olumlu değişimlerin yanı sıra, BT'nin ancak maddi altyapı olanakları ile sağlanabilecek olması durumu, ve bu anlamda örgütlerin yaşadığı maddi sıkıntılar, örgütlerin hükümet ve ilgili birimlerine daha çok bağımlı kalmasına neden olmuş; bu durum da, sivil özgürlükleri kimi zaman kısıtlayıcı durumlara yol açabilmiştir.

Kaynakça:

1. Burt, E. (2003) "New Technologies, Embedded Values, and Strategic Change: Evidence from the U.K. Voluntary Sector", Non-Profit and Voluntary Sector Quarterly, V. 32, No. 1, Thousand Oaks; London; New Delhi: Sage Publications, 115-127.
2. Poster, M. (1997) "Cyberdemocracy: The Internet and the Public Sphere", Holmes, D. (der.) Virtual Politics: Identity & Community in Cyberspace içinde, Thousand Oaks; London; New Delhi: Sage Publications, 212-228.
3. Saidel, J. R. (2003) "Information Technology and the Voluntary Sector Workplace", Non-Profit and Voluntary Sector Quarterly, V. 32, No. 1, Thousand Oaks; London; New Delhi: Sage Publications, 5-24.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

(Sayfa 29'un yanıtı)

Ne yapmalı?

1- Her iki bakım personeli koruyucu gözlük, yüz siperlikli ısıya dayanıklı baret, ısıya dayanıklı iş elbisesi ve eldiven kullanmalıdır.

2- Merdiven, üzerinde çalışılmaya başlanılmadan önce sabitlenmelidir – uygun şekilde bağlanmalıdır.

3- A personeli paraşüt tipi emniyet kemeri ile kendini uygun şekilde bağlamalıdır.

Bağlantı ipleri ısıya dayanıklı olmalı, sistemdeki sıcaklıktan dolayı erimemeli ya da kopmamalıdır.

YAŞAM YANGIN İHBARI

Cihat UYSAL*

*Bizanslı bir duvar / Osmanlı bir çınar
Dağların etekleri tutuşmuş / Yanar ha yanar
Hüseyin Yurttaş*

Yenilikleri hedeflemek, değişimin ayırıcısında olununca başlar. Değişim ise, bütün insanlığın başında sürekli esen bir rüzgar. Değişim biraz dünü unutmamak, biraz da yarına bakmaktır. Öyle bir lokmada yenilip yutulacak, bir oturuşta bitirilecek iş değildir değişim. Çünkü, yaşam biraz değişime direnmek biraz da değişime boyun eğmek demektir. Direnirken de boyun eğerken de çoğunlukla kendimizi inandırmanın ya da kabullenmenin bir yolunu buluruz. Sonuçları ne denli sevimli gözükse de, bu uğurda uğraşmak yorucu ve üzücüdür. Ne var ki, bu sorgulamayı genellikle içimizden, kendi kendimize, iç konuşmalarımızla yaparız. Böyle olunca bir konuyu başkalarıyla paylaşmak giderek güçleşir. Belki kendimizi yine kendi sözlerimizle bağlamak işimize gelmez. Ayrıca, kimsenin bizden bunu istemesini kabullenemeyiz.-Bence bütün bu süreç, insanoğlunun iletişimsizliğinin sonucudur. Ve de insanoğlu bu konuda giderek içtenlikten uzak, aldığı paya razı, suskunluğa doğru yol alıyor. Bu gidiş belki de insanlığın hep beraber ortak bir dil bulmasını sağlayacaktır. Ben kendi hesabıma bu uğurda ödenecek bedelin ne olacağını kestiremiyorum. Konu yumağı iki ana kümeden oluşuyor. Birisi yöresel, ülkemiz diğeri dünya, tüm insanlık.

Yukarıdaki şiir öylesi içten çağrışımlarla dolu ki, hangi birini dile getirmeli. Ellili yıllardan beri yanan Ege dağlarını mı, bu topraklarda yaşamış ve tarih boyunca yaşanmış yıkımları mı ? Yoksa, ülkemizin yaşadığı son elli yılı mı? Bu açıdan bakıldığında, Anadolu'nun anlamını yeterince kavradığımız, özümsemiş söyleyemeyiz. Ülkemizin, insanlarımızın daha iyi yaşam koşullarına kavuşması bir hedef ise, bu özlemle şiirde geçmişe derin anlamlar yüklenmiş olduğunu görürüz. Bu topraklarda yaşanan, bütün insanlığa miras olacak önemdedir. Dünyanın ilgisi hala bu topraklar üzerine yoğunlaşmaktadır. Gazeteler, dergiler Anadolu tarihi üzerine her mevsim bir yabancı gurubun çalışmasını, yeni bir zenginliğin bulunduğunu müjdeliyor. Özetle, bu ülke ve insanı üzerine daha pek çok emek harcanması gerekiyor. Bilindiği gibi bunu sağlamanın çağdaş yöntemi, izlenecek yolun belirlenmesidir. Önceleri adına sanayi planı, kalkınma planı denilen öngörüler 1933 yılından bu yana hedefler belirleyerek, kimi zaman unutulmuş, kimi zaman umursanmadan kimi de rafa kaldırılarak bir kenara konmuş. Konuya ilgisini, sabırla, inatla, yurt sevgisiyle sürdüren bir avuç teknisyen böylesi ağır aksak gidişin nedenini, günlük siyaset ile toplumsal desteğin olmamasına bağlıyor. Örneğin, devlet yetkililerine kaçınıcı beş yıllık planın yürürlükte olduğunu sorsanız, bir çoğu böyle bir planın var olup olmadığı konusunda sizinle tartışmaya girebilir. Halen sekizincisini yaşadığımız beş yıllık planda kaç tane teknik ve teknoloji sözcüğünün yer aldığını merak ediyorsanız, hiç yorulmayın. Birkaç tane "teknik işbirliği" sözcüğü dışında bir şey bulacağınızı ummayın. Yine bu konuda içtenlikle ilgilenenlerce dile getirilen, hazırlanan planların (politika tasarımlarının) yanlış mı yoksa, uygulanmadığı mı bile tartışılabilir değil. Kendimce özetlemeye çalıştığım bu süreç konunun dürüst, kendine saygılı teknisyenlerince yıllardır yineleniyor.

Gelelim dünyamıza. Savaş sloganlarıyla sürdürülen gündem ile irili ufaklı pek çok olaya tanık oluyoruz. Örneğin, yakın geçmişte bombalanan eski adı ile Yugoslavya'da bugün o ülkeyi bombalayanlar başta otoyol olmak üzere birçok yatırımı gerçekleştiriyor. Irak gerginliği henüz bitmedi ancak Irak bir yandan kendisini hedef alan ülkelerden dolayı yollardan mal alıp, onlarla ticareti sürdürüyor. Diğer yandan Yeşiller bildiğiniz gibi kendilerini dünyayı temizlemeye adanmış söylemleri ile dünyayı değiştirme görüntüsü verme ve barışın sözcülüğünü yapma savında. Ne var ki, başta doğayı koruma ve barışı hedeflediklerini söyleyen halen iktidar ortağı bu gurup, Almanya'nın silah satımının tamamına çekince koyacağına, yalnızca Türkiye'ye silah satımına engel olurken başka ülkelere bu direnişi göstermiyor.

Yazının mürekkebi kurumadan olan oldu. Sonunda, ABD "Gözünün üstünde kaşın var" diye Irak'ın başına üşüştü; ateş yanımıza düştü ve Irak tutuştu. Direnecek görüntüsü veren devletlerin de sıkıntılarının pay almak olduğu anlaşıldı.

Bu ve benzeri birçok oluşum konunun uzmanı olmayı gerektirmeyecek kadar açık ve anlaşılır biçimde kitle iletişim araçlarından izlenebiliyor. Günlük ilişkilerimize kadar inen bu ahlaki bozulma geçmişten ders almayan, temizlenmesi çok güç bir kirlenme. Dünyanın, insanlığın etekleri tutuştu, yanar ha yanar.

* Mimar Y. Müh.

TOPLUM BATIK GEMİNİN SOMONU

Erdoğan BOZBAY *

Biraz yorgun, çokça da isteksiz, ağır ağır merdivenleri tırmandı. Son kata çıktığında hiç kuşku duymaksızın önünde durmakta olduğu kapının zilini çaldı, ilk şaşkınlığını içerden gelen "kim o ?" sesiyle yaşadı. Çok geçmeden açılan kapıda ilk kez gördüğü yüzle şaşkınlığına merak duygusu da eklenmekte gecikmedi. Alacakaranlıkta yüzünü pek iyi seçemediği birisi, masum bir bakış, meraklı bir sesle kimi aradığını sorduğunda kulakları çoktan uğuldamaya başlamıştı bile. Özür diledi, telaşla merdivenlerden inmeye başladı. Kulaklarındaki uğultu, yüreğindeki vuruşlar dayanılmaz hale gelmişti ki, apartmanın çıkış kapısı imdadına yetişti. Dışarıya çıktığında en derininden birkaç nefesi peş peşe ciğerlerine çekti. Biraz kendine gelir gibi olduğunda, şöyle bir geriye dönüp baktı. Kapının üstündeki eğri duruşlu yorgun levhada, daha önce hiç görmediği bir takım harfler diziliyordu. Oysa yıllardır burada, bu apartmanda, hem de nolu dairede oturduğuna öylesine emindi ki. Kafasındaki bin bir soruyla sokağın caddeye bağlandığı tarafa yöneldi. Yan bahçede top oynayan çocuklar yabancı gelmişti ona. Hiç birini tanımıyordu. Çimleri biçmekte olan görevliyle de daha önce karşılaştığını anımsamıyordu. Ne tanışmışlığı vardı ne de konuşmuşluğu. Olsun. Adını dahi bilmeseydi, iş yapan birinin yanından, "kolay gelsin " demeden hayatta geçmezdi. Yine öyle yaptı, içten bir "kolay gelsin" dedi. Karmakarışık düşünceler bir türlü peşini bırakmıyordu. Kısacık sokağın ana yolla birleştiği yere gelmişti. Köşedeki demir boruya asılı sokak adına merakla baktı. Her seferinde başını kaldırıp okuması da, yakın zamanlara kadar sokağın adının bu olmadığına kendi adı kadar emindi. Mavi renkli levhanın üzeri de apartmanın girişindeki benzer harflerle doluydu. Kim, ne zaman, niçin değiştirmiş olabilirdi ki bütün bunları? Oysa binalar ona hiç de yabancı görünmemişti. Şu karşı köşedeki büfe, ilerideki telefon kulübesi, yakındaki okuldan gelen zil sesi, hepsi ama hepsi bildik şeylerdi. Birden aklına, cebindeki nüfus kağıdına bakmak geldi. Heyecanla cüzdanını çıkardı. Nüfusuyla buluşan elleri öylesine titriyordu ki, az kalsın elindekileri düşüreyazdı. Sonunda geçmişiyi yüzleşiyordu işte. Bir aynaya bakar gibi baktı elindeki kağıda. Fotoğraftan pek bir şey çıkaramadı. Çok silikti görüntü. Sanki günlerce suyun içinde kalmış, sonra da güneş altında kurutulmuşcasına soluklaşmıştı. Fotoğraftaki yüz o olabileceği gibi olmayabilirdi de. İsmine, soyadına baktı. Ana adı, baba adı, doğum yeri.... Şaşkınlığı, çaresizdi. Okuduğu yerleri bir daha, bir daha okudu. Yıllarca çağrıldığı, taşımakla övündüğü isim yoktu kimlikte, anası, babası, doğduğu şehir yoktu. Doğum tarihi hanesinde o uğursuz atom bombası çığırını anımsatan 19... yılı bile yoktu. Peki, kimdi o? Şu yanlış sokağa neden girmişti, yanlış kapının zilini neden çalmıştı? Başka bir şehre gelmişti de orayı yaşadığı yer mi sanmıştı? Yoksa içinde bulunduğu kentin yabancı mıydı artık? Ya da kent mi ona birdenbire yabancılaşmıştı. Geçmiş, yaşadıkları, anıları, dostları, sevdikleri, çevresindeki her şey, hatta kimliği bile onu terk mi etmişti? Yapayalnız, kimsesiz ne yapardı ki bu kentte. Nerelere giderdi. Derdini, sevincini, korkularını, kopuşlarını, kaçışlarını, kayboluşlarını kimlere anlatır, kimlerle paylaşırdı bundan böyle. Düşülebilir miydi tüm bunlar? Yoksa, farkında olmadan kendi tuzağına mı düşmüştü? Kentte hangi caddeye girse, hangi sokağa dalsa şaşkınlığı, çaresizliği daha da artmıştı. Bildik bir köşe bulamamış, eskiye ait hiçbir iz yakalayamamıştı. Mağaza isimleri, giysiler, suratlar, suretler, sözcükler hepsi yabancıydı. Oysa, daha düne kadar o da, çevresindeki herkes gibi mutlu bir biçimde yaşayıp gidiyordu bu kentte ya da öyle sanıyordu. Onca kalabalığın içinde kendini hiç de yalnız, terk edilmiş, yabancılaşmış hissetmiyordu. Cebinde, adını, geçmişini kanıtlayan bir kimliği, açık seçik bir adresi, yuvası, eşi, çocuğu, komşuları, arkadaşları ve de dostları vardı. Türküleri vardı ezbere bildiği. Sevdiği şairleri, yazarları, bestecileri, merhaba dediği birileri vardı. Şimdi öyle miydi ya? Başladığı hiçbir şarkıyı tamamlayamaz, hiçbir anı'nın sonunu anımsayamaz, dost bir yüzle karşılaşamaz olmuştu. Her şey ona, o her şeye yabancılaşmıştı bir anda. Ama neden? Bu nedeni bir türlü çözememişti işte. Elini uzattığı her şey eksik, yarım, eğreti, her şey düşünle gerçek gelgitindeydi sanki. Garip bir oyundu izlediği. Bir görünüp bir kaybolan serapvari bir oyun...

Oysa, ne düşleri vardı yere göğe sığmayan, ne umutları vardı bir çoğu yaşanmamış, ya da ertelenmiş. Yemyeşil ovaları, ormanları, ormanların dağları, dağlarının dorukları, dorukların tülde bulutları, bulutların yağmuru, karı vardı. Karlarından, yağmurlarından sayısız dereler, çağlayanlar doğardı. Ve oldum olası o, buz gibi soğuk, bir o kadar da temiz sularla kendini bir "somon"muşçasına özgür hissederdi. Hep akıntıya karşı yüzen, zorluklara karşı direnen, pes etmeyi aklının ucundan bile geçirmeyen bir somon. Çünkü o, asla umudun gölgesine sığınacak korkaklardan, çaresizlik kalkanının ardına gizlenecek acizlerden değildi, olamazdı da...

Ya şimdi ?! Sis bulutunun ardına gizlenmiş yaşanmışlıklarıyla, gizem yumağına dönüşmüş geçmişiyi, gün ışığının bile ulaşamayacağı derinliklerde, kozasına çekilmiş, gözden, gözaltılardan uzak, sessiz sedasız yatan bir batıktı sanki. Geçmişini sıfırlamış, çevresindeki her şeyi yitirmiş, yapayalnız bir enkazdan bir farkı yoktu. Olan biteni fark edemeyen, yokluğu fark edilemeyen bir batık... Kaç yüz-bin-yıldır bu acımtrak mavi ağırlığın altında ezildiğini kendisi de bilmiyordu. Nereden gelip nereye giderken azgın dalgalara yenik düşmüştü, neler taşıyordu? Cam ya da ayna yüklü olmalıydı. Belki de şişeler, damacanalarda dolusu zeytinyağı, amforalar dolusu şarap taşıyan bir Finike batığıydı o, bunda hiç kuşkusuz yoktu. Neden dersenez, olduğu yerde bile dip akıntıları bedenini hafiften kıpırdatacak olsa, tuzlu suyun bir yerlerini dağladığını, yaralarının sızım sızım sızladığını hissediyordu, içini burkan, yüreğini kanatan, canını böylesine acıtan, cam

kırıklarından başka ne olabilirdi ki?

insanı iliklerine kadar ürperten sığınakta, zorunlu huzursuzluk- köşesinde, daha ne kadar kalacağını pek kestiremese de o, güçlü kalmanın tek yolunun düşlerini canlı, umutlarını renkli tutmaktan geçtiğini çok iyi biliyordu. Tutsaklık bitmeliydi bir gün, tekrar su üstüne çıkmalıydı. Gün ışığıyla, masmavi gökyüzüyle tekrar kucaklaşacağı günler yakındı. Dağlarıyla, bulutlarıyla, yağmurlarına kavuşacaktı yine, şiirleriyle, türkülerıyla merhabalaşacaktı. Arkadaşları, dostları, yuvası, eşi, çocuğu, daha da önemlisi kimliğini oluşturan geçmişiyile mutlaka barışacaktı. Kenti ona, o kentine geri dönecekti. Buna içtenlikle inanıyordu. Tüm sevdikleri, sevenleri burnunda tütüyordu ne zamandır. Hele de; coşkun akışlı derelere, bol köpüklü çağlayanlara korkusuzca meydan okuyan, içilesi sulara vurgun, özgürlük sevdalısı o güzelim "somon" u öylesine özlemişti ki...

* Jeomorfolog,

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

SOSYAL POLİTİKA

DEZAVANTAJLI GRUPLAR VE SAĞLIK

Şenay GÖKBAYRAK *

Sağlık ve Yoksulluk: Yoksullukla hastalıklar her zaman bir arada olan olgulardır. Böyle olmakla beraber özellikle dezavantajlı gruplarda yoksulluk ve hastalık arasındaki ilişki ve hastalığın belirleyicileri çok iyi saptanamamaktadır. Yoksul gruplar arasında sağlık alanında eşitsizlikler tarihin her döneminde yaşanmış olmakla birlikte, günümüzde bu eşitsizlikler hızla artmaktadır. Dezavantajlı gruplarda, yoksulluk ve sağlık arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların azlığının bir nedeni, sosyal sınıfları tanımlamak için kullanılan göstergelerin, oldukça karışık bir yapı sergileyen dezavantajlı gruplar için yetersiz kalması, dolayısıyla hedef grubu belirlemek anlamında yaşanan metodolojik güçlüklerdir, ikinci bir neden ise, yoksulluğu değerlendirmenin ve değişkenliğini ölçmenin zorluğudur.

Aşırı (Ekstrem) Yoksulluğun Tanımı: Aşırı yoksulluğu tanımlamak için kullanılan göstergeler, uzun dönem ya da kalıcı yoksulluk (kısa süreli işsizlik ve geçici yoksulluk dışında), sağlık, konut ve eğitim olanaklarından yoksunluk, dışlanma ya da marjinalliktir.

Yoksulluğun ölçümünde niceliksel bir gösterge olan gelir düzeyi tek ölçüt olarak kullanılmakla beraber, yoksulluğun tam olarak tanımlanabilmesi için ekonomik göstergelerinin yanında sosyo-kültürel göstergelerin de göz önüne alınması gerekmektedir. Çeşitli araştırmacılar, işsizlik/istihdam, konut, sağlık hizmetlerine erişim, sosyal statü, politik güç ve temsil edilebilme/edebilme derecesi gibi ölçütler kullanmaktadır. Sağlık bu açıdan yoksulluktan etkilenen ve eşitsizlik ile dışlanmanın temelinde bulunan bir gösterge durumundadır.

Ölüm ve hastalık oranlarındaki farklılıklar, yoksullar ve diğer insanlar arasındaki farklılığın nicel ve niteliksel olarak en önde gelen göstergeleridir. Dezavantajlı gruplarda, tüberküloz, alkolizm, kötü beslenme, deri hastalıkları ve nüfusun diğer kısmının yakalandığı hastalıklar çok daha fazla karşılaşılan hastalıklardır.

Ölüm Oranları ve Sosyal Sınıf: En düşük sosyo-ekonomik gruptaki insanlar, diğer gruplardan, 5-7 yıl daha az doğuşta yaşam beklentisine sahiptir. Bir başka deyişle alt sosyo-ekonomik gruplardaki insanlar, daha yüksek ölüm oranlarına sahip olmaktadır. İnsani gelişmenin önemli bir göstergesi olan bebek ölüm oranları da alt sosyo-ekonomik sınıflarda daha yüksektir. Bebek ölümleri yaşanan sosyal ortam ile yakın ilişki içindedir. Bebek ve çocukların sağlık düzeyini etkileyen olgulara örnek olarak, yanıklar (sigara ve ısınma için tehlikeli maddelerin kullanımı), kazalar (çocukların oynayabilecekleri güvenli alanların olmaması), suç oranlarının yüksekliği (aile içi şiddet ve stres karşısında sosyal destekten yoksun olma durumunda suç işleme eğiliminin artması). Doğum öncesi, sırası ve sonrasında yoksul annelerin yaşadığı olumsuzluklar da diğer sosyal sınıflara oranla, yoksul sınıflarda daha çok görülmekte, bu da ya bebeğin ölümü ya da ciddi rahatsızlıklar ile birlikte dünyaya gözünü açmasına neden olmaktadır.

Hastalıklar ve Sosyal Sınıf: Yoksul sınıflarda yaşayan anneler, fiziksel açıdan olduğu kadar, çok erken yaşta anne olma, eğitim düzeyinin düşük ya da hiç olmaması gibi çeşitli risklerle de karşı karşıyadır. Yoksulluk, hamilelik sırasında beslenmeyi hem yetersiz beslenme olarak doğrudan hem de alkol, sigara, uyuşturucu kullanımı ve stres yoluyla dolaylı olarak etkilemektedir. Bu alışkanlıklar, çocuğun sağlığı üzerinde ciddi sorunlara neden olmaktadır. Çocukların doğuştaki kilosu, çocuk sağlığını ve ölüm oranlarını değerlendirme de önemli bir göstergedir. Düşük kilolu doğumlar yoksul aileler de daha fazladır ve ileride akciğer ve solunum yolu ile ilgili rahatsızlıklara bu ailelerin çocuklarında daha fazla rastlanılmaktadır. Bu rahatsızlıkların yanı sıra, raşitizm, kulak enfeksiyonları, aşırı şeker tüketiminden kaynaklı diş hastalıkları, stres yoksul ailelerin çocuklarında daha fazla rastlanılan rahatsızlıklardır. Ayrıca, annelerin kendine olan güven eksiliğinden kaynaklı olarak, kötü anne-çocuk ilişkileri, çocukların kendini ifade etme yaşadığı güçlükler de karşılaşılan risk faktörleri arasında bulunmaktadır.

Risk Faktörleri: Gunning ve Schpers, sağlık belirleyicilerini beş kategoride sınıflandırmaktadır. Bunlar; biyolojik faktörler, fiziksel çevre (kötü konut ve çalışma koşulları), sosyal çevre, yaşam biçimine ilişkin faktörler ve sağlık hizmetlerine erişim ve kullanma. Çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalar, yoksul sınıflar arasında bu belirleyicilerin çok düşük düzeylerde kaldığını göstermektedir. Yoksul ailelerin geliri çoğu kez, sosyal yardımlardan oluşmakta, eğitim düzeyi çok düşük dolayısıyla da yapılan işler vasıfsız ya da yarı-vasıflı işler olmakta, konutlar yeteri düzeyde sağlık koşullarını karşılayamamaktadır. Tüm bu risklerden ise kadınların etkilenme oranı erkeklerden daha yüksektir.

Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Kullanım: Dezavantajlı gruplar sağlık hizmetlerine erişim ve kullanma hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyarken, üst sosyo-ekonomik sınıflar bu konuda daha fazla bilgiye ulaşma olanağına sahiptir. Farklılık, sağlık hizmetlerini kullanmada da görülmektedir. Hamile kadınlar hamilelikleri sırasında üst sosyo-ekonomik sınıftan kadınlara göre daha az sağlık hizmetlerinden yararlanmaktadır. Hamileliğin ilk üç ayında, sağlık danışmanlık ve kontrol hizmetlerinden yararlanma oranı, yoksul kadınlar arasında %50'den az bir orandayken, diğer kadınlar arasında bu oran %75'in üzerindedir. Yoksul kadınlarda tıbbi danışmanlığın geç başlamasının temel nedenleri olarak, maddi olanakların yetersizliği, hizmetlerin coğrafi olarak uzaklığı gösterilmektedir. Erken doğum vakalarına da yoksul kadınlar arasında daha fazla rastlanılmaktadır.

Yoksul yığınlar hem koruyucu hem de tedavi edici hizmetlerden hem niceliksel hem de niteliksel anlamda daha az yararlanmaktadır. Bu noktada birinci basamak sağlık hizmetleri, eğitim ve koruma çok önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlık Alanındaki Eşitsizlikleri Açıklamaya Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar: Bu alanda teorik bir çerçeve yakalamaya çalışan yaklaşımlardan mesleksi yaklaşım, sağlık alanındaki eşitsizliklerin temel kaynağını, mesleksi farklılıklar olarak görürken, doğal ve sosyal ayıklanma yaklaşımı, yoksul sınıflara ait olan insanların yukarıya doğru geçişgenliğin çok düşük olduğunu, bu nedenle de yoksul ve varlıklı sınıflar arasındaki sağlık farkının korunacağını savunmaktadır. Kültürel ve davranışsal yaklaşım ise, sağlık eşitsizliklerinin yoksul sınıfların davranış ve yaşam biçimlerine odaklanarak açıklamaya çalışmaktadır. Yapısal/materyal yaklaşım ise, yoksul insanların yaşadığı dışsal çevre faktörlerine önem vererek, sağlık eşitsizliklerini daha kötü yaşam, barınma ve çalışma koşulları ile sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan dezavantajlar ile açıklamaktadır.

Dezavantajlı Gruplar İçin Uygun Sağlık Hizmetleri: Dezavantajlı gruplar arasındaki sağlık eşitsizliklerini azaltmak için farklı çözüm ve eylem planları üretilmektedir. Bunlar;

Yerel Sağlık Odaklarının Geliştirilmesi Kavramı: Sağlık hizmetlerinin sunumunda aile, topluluk ve mahalle ağlarına odaklanmakta, bu anlamda yerel sağlık odaklarının geliştirilmesini savunmaktadır. Bu hizmet ağına okullarda sunulan sağlık eğitimi ve kontrolleri de girmektedir. Bu açıdan sağlık programlarının topluluğun gereksinim ve isteklerine göre belirlenmesi gereği sıkça vurgulanmaktadır.

Uygun Sağlık Eğitimi: Sağlık alanında eşitsizlikleri gidermede, uzun dönemde bilgilendirme ve eğitime olan vurgunun artırılmasının önemi kaçınılmazdır. Yoksulluğun önlenmesi ve yoksullukla savaşta, sağlık eğitimi, aile planlaması, hijyen çok önemli unsurlardır. Bu noktada, farklı alanlardaki uzmanlık bilgilerine sahip multi-disipliner gruplar büyük roller oynayacaktır.

İlk Basamak Sağlık Bakımı: Yoksul grupların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmada ilk basamak sağlık hizmetleri çok önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Mevcut durumu ile yetersiz olan bu hizmetlerin geliştirilmesi, bireysel anlamda sağlık davranışlarının olumlu yönde gelişmesine büyük katkı yaparken, bu anlamda bir bütün olarak sosyal yapının iyileştirilmesi de önem kazanmaktadır.

Varolan Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesi: Sağlık alanındaki eşitsizlikleri azaltmak için öncelikle yapılması gerekenler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Yoksulluk ve sağlık arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sayısının artması.
2. Bireysel ve toplum sağlığı ile ilgili tüm alanların koordinasyonunu sağlayan global bir yaklaşımın oluşturulması. Bu anlamda sosyal hekimliğe verilen vurgunun artırılması ve politika yapıcılarının bu perspektifle uygulamaya katılması. Bu çerçevede hizmet götürülecek grubun, alışkanlık, kültür, yaşam biçimi ve sağlık davranışlarına odaklanan talep yönlü araştırmalar ve bu gruplara götürülecek hizmetlerin grupların gereksinimlerine uygunluk ve maliyet açısından ele alan arz yönlü araştırmaların yapılması.
3. Sosyal statüsüne bakılmaksızın herkese eşit nitelikte hizmet sunumu ve eğitimi verilmesi, verilen hizmetlerin niceliksel olduğu kadar niteliksel olarak da iyileştirilmesi.
4. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak, kamu yönetiminin finansal açıdan dezavantajlı grupları desteklemesi, sağlık eğitimi vermesi, ayrıntılı çevresel analizler yapması, ilk basamak sağlık hizmetlerinin önemini ve erişimini kolaylaştıracak yönde uygulamalar yapması
5. Sağlık çalışanlarının da hedef kitlenin özelliklerini çok iyi bilen ve bu bağlamda etkin bir ilişki kurabilecek düzeyde olması gerekmektedir.

Yoksulluğun ilk ve en önemli etkisi sağlık üzerine olan etkisidir. Bu bağlamda yoksulluk bireysel bir sorun değil, toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sağlık koşullarını geliştirmeyi amaçlayan programların, ekonomik perspektif kadar sosyo-kültürel perspektiften, bir bütün olarak olguya yaklaşması gerekmektedir.

Kaynak:

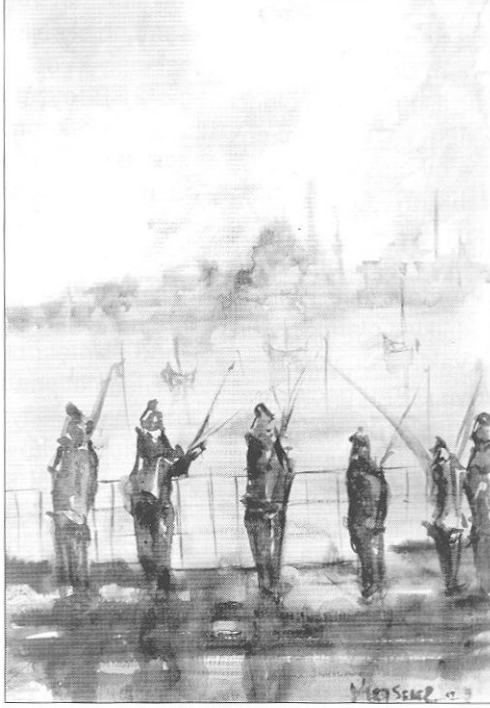
WHO, Organization of Health Care for Disadvantaged Groups, 1991 tarihli raporundan yararlanılarak hazırlanmıştır.

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

VAKIF HABERLERİ TEŞEKKÜRLER / SİZİ DE BEKLİYORUZ

Resim sergileri, düşünce atölyesi ve saydam gösterileri bizleri son iki ayda buluşturan etkinliklerimiz. wher ay tüm gönüllüler birarada toplu tiyatrolara gidiyoruz. Sizleri de bekliyoruz. Yürüyen klinikler, küçük işyerlerine ve çıraklara ulaşmaya devam ediyor. Kütüphanemiz giderek büyüyor ve internetten ulaşarak tarama yapan okurların sayısı artıyor. Öte yandan web sayfalarımız sürekli olarak güncelleniyor ve İngilizce web sayfası içeriği hızla Türkçe'sine denk bir düzeye gelmeye başladı. Kendimize özgörev bellediğimiz ve büyük bir iyi niyet ile uğraştığımız "**önce çalışan çocuklara, sonra herkese daha mutlu ve eşitlikçi bir ortam**", bir çok kişi ve örgütün ilgisini çekmeyi sürdürüyor. Web sayfalarımız aracılığıyla, ülkemizin değişik köşelerinden olduğu gibi dünyanın değişik köşelerinden de iletler alıyoruz.

Mert Şener'den armağan

3-31 Ocak 2003 tarihleri arasında Bilim ve Sanat Ortamı'mız **Cahit KALENDEROĞLU'nun** o güzel ve albenili resimlerini ağırladı. Hepimizi yeni coşkular ve duygular içine soktu. Bu sergiyi **Mert ŞENER'in** sergisi izledi. 3-28 Şubat 2003 tarihleri arasında genç arkadaşımız duygularını ve gördüğü güzellikleri bize fırçasıyla aktardı. Saydam gösterilerimiz ise tek sözcü ile nefisti. 18 Ocak Perşembe, "**Suyun Öteki Tarafı**" saydam gösterisiyle **Adnan Veli KUVANLIK**, 20 Şubat Perşembe "**Duvarın Mesajlar, Öteki Işık, Biz Üstüne**" saydam gösterisiyle **Mehmet Aslan GÜVEN** bize fotoğraf sanatının ne denli engin bir alan olduğunu ve teknik olanaklarla neler ortaya konulabileceğini düşündürdüler. Tam bir ziyafetti. Ocak ayındaki Türk müziği dinletisinde, sık sık yaptığı gibi Rahime GÜR, kanunu ve sesi ile bizlerle oldu. Şubat ayındaki Türk müziği dinletisinde ise, kanun Levent KARAÇAM, ud Murathan HAYRAN, ud Selçuk DİNÇSOY, sesi ile Esen AKDENİZLİ bizlerle birlikte oldular. Tüm sanatçılara, duygularını, çalışmalarını ve değerli zamanlarını bizimle paylaştıkları için çok teşekkür ediyoruz.

Gönüllülerimizle birlikte tiyatroları geziyoruz. Bize bu pencereyi açan ve büyük bir emek harcayarak toplu bilet alımından, organizasyonuna kadar her şeyiyle uğraşan Tülin Koca'ya bu dayanışma odağını oluşturduğu için yürek dolusu teşekkür ediyoruz.

Yürüyen kliniklerimiz küçük sanayi sitelerinde, küçük işyerlerine ve çıraklara ulaşmayı sürdürüyor. Bu çalışma, yalnızca günü birlik ve etkisi kişi ile sınırlı bir hizmet değil. Dalga dalga başka bölgeleri de etkiliyor; buna benzer modellerin Türkiye'nin başka köşelerinde uygulanmaya çalışılmasından görüyoruz. Geçmişte bu çalışmalardan çirak olarak yararlanan, "**dünün küçüğü, bugünün büyüklerinin**" kurdukları işyerlerinde de bizimle işbirliği içerisine girmelerinden görüyoruz. Erdal Burak ve Fettah Köysüren dünün çıraklarıydı; bugünün işverenleri şimdi. Dün çıraklarında tanıştıkları yürüyen kliniklerle, bugün çıraklarını buluşturuyorlar. Enstitümüze bu mutluluğu tattıran geçmişte ve günümüzde çalışan hekim, hemşire, şoför, iş güvenliği uzmanı arkadaşlarımıza, çirak-işçi-işveren dostlarımıza minnet borçluyuz; çok teşekkür ederiz.

Kütüphanemizin içerdiği kitap sayısı 2500'e ulaştı. Biliyorsunuz internet ortamında kütüphanemize erişmeniz, anahtar kelimelerle tarama yapmanız ve kitap içeriklerine ulaşmanız olası. Büyük bir sabırla, kütüphanemizin alt yapısını kuran ve sürdüren H. Doruk Fişek, L. Didem Kamoy, Onur Kovancı, Hülya Durukan, Şakir Çelik ve Haydar Gezer'e de teşekkür eder; süren çalışmalarında kolaylıklar dileriz.

Web sayfalarımızın güncellenmesi konusunda teşekkürümüz geniş bir ekibe. Başta L. Didem Kamoy ve H. Doruk Fişek'e kolaylaştırıcı rolleri ve teknik katkıları için teşekkür ediyoruz. Gürbüz Yılmaz ve Mustafa Taşyürek'e işgüvenliği.net'in haber içeriklerinin geliştirilmesi için; Koray Löker'e teknik destekleri için; Vakfa emek veren tüm gönüllülere ise yazacak eylem ve çalışmak için heves yarattıkları için teşekkür ederiz. Erdem İlgı Akter de, yıllardır İngilizce içeriği ile Türkçe içeriği arasında büyük bir fark bulunan web sayfalarımızın bu dengesizliğini gidermek için yoğun bir çalışma içinde. Kısa bir süre sonra, eşitlenecek. Bu çabalarının yanında bizimle aynı alanda çalışan uluslararası kuruluşlarla iletişimi de geliştirdiği için Erdem İlgı Akter'e de teşekkür ediyoruz.

Web sayfalarımız aracılığıyla, ülkemizin değişik köşelerinden olduğu gibi dünyanın değişik köşelerinden de iletler alıyoruz. İletişimin gelişmesiyle, hem Vakfımızı ziyaret eden yerli-yabancı örgütlerin sayısı arttı ve hem de katıldığımız-katkıda bulunduğumuz toplantılar çoğaldı. Bu temaslarda Vakfımızı temsil eden ve izlenimlerini bizlerle paylaşan U. Jale Şengül, Şenay Gökbayrak, Gülbiye Yenimahalleli Yaşar'a çok teşekkürler.

VAKIF HABERLERİ

1. Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışması Sonuçlandı

Üçüncülük Ödülü : Abdullah Eker

Üçüncülük Ödülü : Abdullah Eker

Vakfımız tarafından ilk kez bu yıl düzenlenen ve her yıl yinelenmesi düşünülen fotoğraf yarışması 22 Mart 2003'te jürinin seçimiyle tamamlanmış bulunmaktadır. Yüksek ve düzeyli katılımıyla, bizleri sevince boğan yarışma süreci boyunca bize yardımcı olan Erol Karaca ve Onur Kovancı ile jüri üyeleri Ozan Sağdıç, Sıtkı Fırat ve Mehmet Aslan Güven'e teşekkürü bir borç biliyoruz.

Bu yarışma düzenlenirken, ülkemizin çalışma yaşamında yer alan çocuk emeği olgusunu ön plana alarak, çalışan çocukların tarım ve sanayideki çalışma yaşamlarını belgelemek, arşivlemek; amatör fotoğraf sanatçıları özendirmek ve onlara destek vermek amaçlanmıştır. Bunun içindir ki, yarışmanın konusu tüm çalışan çocukları kapsamamış ve sınırlandırılmıştır.

Yarışma siyah-beyaz ve renkli olmak üzere iki dalda yapılmış ve seçilen ilk üç fotoğraf mansiyonlara ödül verilmiş; ayrıca açılacak sergiye katılmak üzere de fotoğraflar seçilmiştir.

Yarışmada ödüle ve sergilenmeye değer görülen yarışmacıları tanıyalım:

Ödül ve Sergilenmeye Değer Görülen Fotoğraflar (Siyah-beyaz):

Birincilik	Özer Kamburoğlu
İkincilik	Özer Kamburoğlu
Üçüncülük	Resul Baştuğ
Mansiyon	Hasan Metin Soner Haluk Sargın Mustafa Ertekin

Üçüncülük Ödülü : Resul Baştuğ

Üçüncülük Ödülü : Resul Baştuğ

Sergilenmeler:

Doğanay Sevindik
Haluk Sargin
Hasan Metin Soner
Mehmet Dilci
Mustafa Demirbaş
Mustafa Erhan
Mustafa Ertekin
Nalan Yılmaz Sevindik
Özer Kamburoğlu
Orul Volkan Akkoyunlu
Resul Baştuğ

Ödül ve Sergilenmeye Değer Görülen Fotoğraflar (Renkli)

Birincilik	İbrahim Peynirci
İkincilik	Murat Seyit
Üçüncülük	Abdullah Eker
Mansiyon	Derya Kılıç Hasan Metin Soner Özer Kamburoğlu

Sergilenmeler:

Abdullah Eker
Doğanay Sevindik
Hasan Metin Soner
Haşmet Demirbil
İbrahim Peynirci
Mehmet Dilci

Murat Seyit
Mustafa Demirbaş
Mustafa Erhan
Ömer Yağlıdere
Özer Kamburoğlu
Tanju Ergün
Zafer Gazi Tunalı

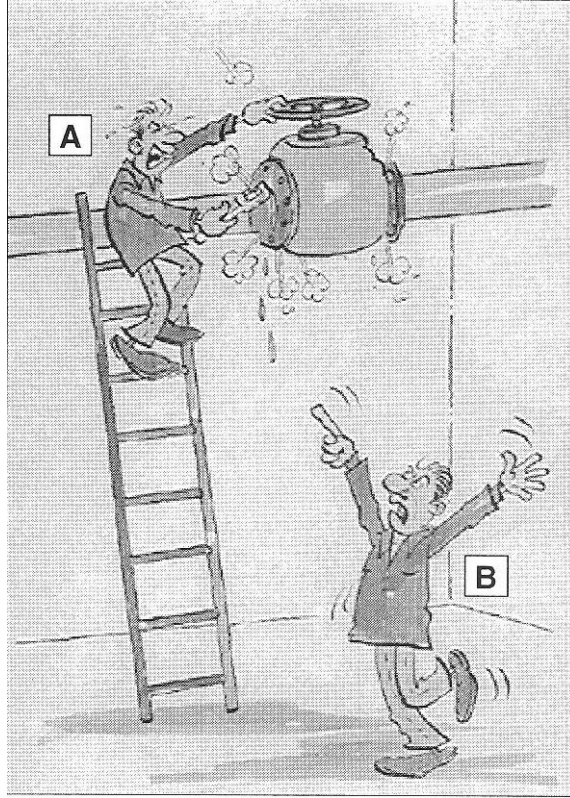
Sayfalarımızda siyah-beyaz ve renkli dallarda üçüncülük ödülü kazanan fotoğrafları bulacaksınız. Eğer birinci ve ikincilerle diğer sergilenmeye değer görülen fotoğrafları görmek isterseniz, **23 Nisan 2003 Çarşamba günü 18.30'da** ödül töreninde ya da onu izleyen günlerde **Prof. Dr. Nusret H. Fişek Bilim ve Sanat Ortamı'nda** bizlerle birlikte olmalısınız. Sizleri bekliyoruz.

BULMACA
İKİ DAKİKA DÜŞÜN
Tehlikeyi tanıyalım
Merdiven Üzerinde Çalışma

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek at fisek nokta org nokta tr)

Durum : Flanşta stim (buhar) kaçağı var. Bu nedenle de bir işçi onarım yapmak üzere merdivene tırmanmış. İşçinin bu çalışma sırasında karşılaşılabileceği tehlikeyi tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir ?

1. Merdiven sıkı bir şekilde tutturulmamış bu nedenle kayıp A'nın B üzerine düşmesine yol açabilir.
2. A elindeki anahtarı B'nin üzerine düşürülebilir.
3. A emniyet kemerini takmamış; bu nedenle dengesini kaybedip düşebilir.
4. A stimden dolayı yanabilir.
5. Merdiven kayacak olursa A valf kolunda asılı kalabilir ve göğsü buhardan yaralanabilir.
6. A baret kullanmamış; düştüğü takdirde başından yaralanabilir.
7. B elini cebine sokmuş; bu nedenle merdivenin düşmesini önlemek için harekete geçtiğinde takılıp yüzünün üzerine düşebilir.

Ne Yapmalı ?

(Yanıtı 20. sayfada)

* Kim. Müh.;

İş Sağlığı ve İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı;

Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi;

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi